

Ulkomaalaistaustaisten nuorten hyvinvointi tutkimusten ja tilastojen valossa

Mona Eid & Anu Castaneda

Eid, Mona & Castaneda, Anu (2023)
Ulkomaalaistaustaisen nuorten hyvinvointi tutkimusten ja tilastojen valossa.

Valtion nuorisoneuvoston julkaisu 73.

ISSN ISSN 2489-9461 (painettu)
ISSN 2489-947X (verkkójulkaisu)

Kannen kuva: Jade Lönnqvist

Taitto: Meri-Tuulia Mäkelä

Sisällysluettelo

1. Johdanto	4
2. Ulkomaalaistaustaisten nuorten kasvava joukko	6
3. Haavoittuvammat perhetaustat	8
4. Eriytyvät koulupolut	12
5. Kouluarjen kahtiajakautuneet kokemukset	18
6. Moninaiset etniset identiteetit	23
7. Harrastusten haastavat ympäristöt	26
8. Työelämän haasteet	29
9. Elintapojen ja terveyden syntyperän mukaiset kuilut	32
10. Psykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin polarisaatio	34
11. Päihteiden käytön huolet	38
12. Yleiset turvattomuuden kokemukset	40
13. Palvelujen saamisen hankaluudet	43
14. Yhteenveto	46
Lähdeluettelo	47

1. Johdanto

Tämä tutkimuskatsaus on valtion nuorisoneuvoston tilaama ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) toteuttama selvitys. Katsauksen avulla halutaan rakentaa kokonaiskuva ulkomaalaistaustaisten nuorten hyvinvoinnin tilasta Suomessa viimeaikaisen tutkimuksen valossa. Valtion nuorisoneuvosto pohtii mahdollisten politiikkatoimien kirjaamista ohjelmaansa seuraavalle hallituskaudelle myös tämän katsauksen perusteella.

Hyvinvoinnilla tässä katsauksessa tarkoitetaan laajasti nuorten kasvu- ja elinoloja kuten perhe- taustaa, koulutusta, työllisyyttä, vapaa-aikaa, terveyttä ja toimintakykyä. Valtion nuorisoneuvoston kokoamat nuorten hyvinvointi-indikaattorit ovat antaneet raamit tämän tutkimuskatsauksen teemoille¹. Olemassa oleva tieto ulkomaalaistaustaisista nuorista on hajallaan ja samalla tämä katsaus kokoaa yhteen tutkimuksia ja tilastoja heistä.

Nuorilla tarkoitetaan tässä julkaisussa vähintään 12-vuotiaita ja korkeintaan 29-vuotiaita. Käsitteellä ”ulkomaalaistaustaiset nuoret” viitataan nuoriin, jotka ovat syntyneet Suomessa tai muualla kuin Suomessa ja joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla (eli käsittää ns. ensimmäisen ja toisen sukupolven maahanmuuttotaustat). Tämä määritelmä vastaa Tilastokeskuksen määritelmää ulkomaalaistaustaisista. Joiltain osin viittaamme myös vieraskielisiin tai muunkielisiin nuoriin, kun lähteissä heihin niin viitataan. Edelleen Tilastokeskuksen määritelmää mukaillen suomalaistaustaisella taas viitataan henkilöihin, joiden vähintään toinen vanhempi on syntynyt Suomessa. Relevanteissa kohdin tarkastelemme tässä katsauksessa ulkomaalaistaustaisten nuorten lisäksi myös suomalaistaustaisia nuoria, joiden toinen vanhempi on ulkomailla syntynyt, sekä muihin etnisiin vähemmistöihin kuuluvia nuoria.

Ulkomaalaistaustaisten nuorten väestö on hyvin moninainen ihmisryhmä taustamaiden, kielten, maahantulon ajankohdan ja iän, sosioekonomisten asemien, perhemuotojen ja elämäntilanteiden suhteen. Tämä on tärkeää muistaa heistä yleistyksiä tehtäessä. Myös maahantulon syytekijät vaihtelevat: ulkomaalaistaustaisissa ja heidän vanhemmissaan on esimerkiksi siirtolaistaustaisia, pakolaisina maahan tulleita tai heihin rinnastettavassa asemassa olevia henkilöitä sekä paperittomia.

On myös hyvä huomata, että nuorten ulkomaalaistaustaisten hyvinvointia voi syntyperää vahvemmin selittää esimerkiksi perheeseen liittyvät tekijät sekä elämäntilanne². Vaikka kaikki eivät ole haavoittuvia yksilöinä, on tärkeää huomioida, että syntyperään liittyvä vähemmistö- asema yhteiskunnassa tuo mukanaan riskejä haavoittuvuudelle (esim. vähemmistöstressin

1 Valtion nuorisoneuvosto, hyvinvointi-indikaattorit.

2 Halme ym. 2017.

muodossa)³. Helsinkiläisten ulkomaalaistaustaisten nuorten hyvinvointia kartoittaneessa tutkimuksessa havaittiin, että vaikka kyse on heterogeenisestä ryhmästä, monella elämän eri osa-alueella ulkomaalaistaustaisilla nuorilla on selvästi suurempi todennäköisyys kohdata haasteita kuin niillä nuorilla, joilla ei ole ulkomaalaistaustaa⁴. Nuorena maahanmuuttaneiden ja niin sanotun toisen sukupolven menestyminen koulutuksessa ja elämässä yleensäkin mittaa hyvin yhteiskunnan kotoutumispolitiikkaa ja vastaanottavuutta.

Tämän julkaisun pääasiallisen aineiston muodostavat vuoden 2021 Kouluterveyskyselyn ulkomaalaistaustaisia koskevat tilastot ja niistä tehdyt tutkimukset sekä vuoden 1997 syntymäkohorttitutkimus. Nämä aineistot ovat laajoja nuorten elämää valottavia määrällisiä tietolähteitä Suomessa, joissa tilastoanalyysien taustamuuttujana on käytetty myös syntyperää. Julkaisussa hyödynnetään myös muita Suomessa kerättyjä väestötutkimus- ja rekisteriaineistoja relevantissa kohdin sekä kotimaisia laadullisia tutkimuksia ilmiöiden ymmärrystä syventäen.

Tämän katsauksen työstämisessä olemme saaneet apua valtion nuorisoneuvoston kokoamalta asiantuntijaryhmältä, joiden arvokkaat kommentit ovat syventäneet katsauksen sisältöjä. Kiitos Jenni Palomäki (VNN), Kaisu Piironen (OKM), Anssi Pirttijärvi (VNN), Anna-Maria Tenojoki (VNN), Henna Leppämäki (STM), Minna Säävälä (TEM) sekä Antti Kivijärvi (Nuorisotutkimusseura), Tuuli Kurki (Helsingin yliopisto), Pasi Saukkonen (Helsingin kaupunki) ja Anne-Mari Souto (Itä-Suomen yliopisto).

3 Korpilahti ym., 2019.

4 Ahtiainen ym. 2020.

2. Ulkomaalaistaustaisten nuorten kasvava joukko

- Suomen ulkomaalaistaustainen väestö on ikärakenteeltaan nuorempi kuin suomalaistaustainen väestö.
- Ulkomaalaistaustaisia on 11 prosenttia 12–29-vuotiaiden ikäluokasta.
- Ulkomaalaistaustaisista 12–29-vuotiaista 78 prosenttia on ulkomailla syntyneitä ja 22 prosenttia Suomessa syntyneitä.
- Ulkomaalaistaustaisen väestön määrä ja suhteellinen osuus nuorissa ikäluokissa tulevat kasvamaan erityisesti suurissa kaupungeissa, joissa ulkomaalaistaustaista väestöä asuu eniten.

Vuoden 2021 lopulla 12–29-vuotiaita ulkomaalaistaustaisia oli 113 115 henkilöä⁵. Heidän osuutensa samanikäisistä nuorista on 11 prosenttia. Koko väestössä ulkomaalaistaustaisten osuus on yhdeksän prosenttia eli noin 470 000 henkilöä. Kaikista ulkomaalaistaustaisista noin neljännes (24 %) kuuluu 12–29-vuotiaiden ikäluokkaan. Ulkomaalaistaustaisista 12–29-vuotiaista 78 prosenttia kuuluu niin sanottuun ensimmäiseen sukupolveen, eli he ovat itse syntyneet ulkomailla ja muuttaneet Suomeen, ja 22 prosenttia toiseen sukupolveen, eli he ovat Suomessa syntyneitä.

Suomen ulkomaalaistaustainen väestö on ikärakenteeltaan nuorempi kuin suomalaistaustainen väestö: 75 prosenttia Suomen ulkomaalaistaustaisesta väestöstä on työikäisiä (15–64-vuotiaita)⁶. Myös ensimmäisen ja toisen sukupolven ryhmät eroavat toisistaan ikärakenteeltaan. Ensimmäisessä polvessa 35–44-vuotiaat olivat suurin ja 25–34-vuotiaat toiseksi suurin ikäryhmä. Toisen sukupolven ikärakenne on nuorempi, ja suurin ikäryhmä on 0–15-vuotiaat lapset ja nuoret. Ulkomaalaistaustaisen väestön määrä ja suhteellinen osuus nuorissa ikäluokissa tulevat kasvamaan erityisesti suurissa kaupungeissa, joissa ulkomaalaistaustaista väestöä asuu eniten.

Pääkaupunkiseudun väestöennusteen mukaan vieraskielinen väestö kasvaisi koko seudulla nykyisestä noin 200 000 henkilöstä noin 437 000 henkilöön vuoteen 2035 mennessä⁷. Pääkaupunkiseudun nuorimmissa ikäluokissa ulkomaalaistaustaisten osuus tulee olemaan suhteellisesti suurempaa koska nämä ikäluokat ovat isoimpia. Esimeriksi Helsingissä

5 Tilastokeskus, väestörakenne.

6 Tilastokeskus, ulkomaalaistaustaiset.

7 Ahtiainen ym. 2020.

0–18-vuotiaiden vieraskielisten osuus ikäluokasta kasvaa nykyisestä viidenneksestä jopa kolmannekseen.

Suomeen muuttaneen ulkomaalaistaustaisen väestön taustamaista yleisimpiä ovat entisen Neuvostoliiton, Aasian ja Afrikan maat. Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten yleisimmät taustamaat ovat Aasian ja Afrikan maita. Tätä selittää se, että näistä maista lähtöisin olevien joukossa perhekoot ovat keskimäärin suurempia. Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten yleisimmät kieliryhmät ovat suomi, venäjä ja somali. Kieli merkitään tilastoihin vanhempien ilmoituksella ja äidinkieliä voi Suomessa rekisteröidä tällä hetkellä vain yhden. Onkin tärkeää muistaa, että monet Suomessa syntyneet ja kasvaneet ”vieraskieliset” puhuvat suomea käytännössä yhtä hyvin tai paremmin kuin tilastoihin merkittyä äidinkieltään, ja toisaalta monilla, joilla rekisterin äidinkielenä on suomi, voi kotikielissä olla käytännössä enemmän vaihtelua⁸.

8 Kaihovaara 2021.

3. Haavoittuvammat perhetaustat

- **Ulkomaalaistaustainen nuori asuu neljä kertaa todennäköisemmin pienituloisessa perheessä kuin suomalaistaustainen.**
- **Ulkomaalaistaustaiset nuoret asuvat muita nuoria tyypillisemmin yhden vanhemman kanssa.**
- **Ulkomaalaistaustaisen nuoren äidin koulutustaso on keskimäärin alhaisempi kuin suomalaistaustaisilla nuorilla.**
- **Keskusteluvaikeuksia perheen sisällä koettiin useammin ulkomaalais- kuin suomalaistaustaisilla nuorilla.**
- **Ulkomaalaistaustaiset ovat yliedustettuina lastensuojelun asiakkaina.**

Kouluterveyskyselyn mukaan ulkomaalaistaustaisille nuorille on muita nuoria tyypillisempää, että he asuvat vain yhden vanhemman kanssa tai eivät asu vanhempiensa kanssa⁹. Kansallinen syntymäkohortti 1997-tutkimuksessa puolestaan havaittiin, että ulkomaalaistaustaiset lapset ovat yliedustettuna lastensuojelun asiakkaina¹⁰. Tutkimuksessa selvitettiin kodin ulkopuolelle sijoitettujen osuuksia ja huomattiin, että ulkomailla syntyneiden vanhempien lapset olivat huomattavasti useammin sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Suomessa syntyneiden vanhempien lapsista oli sijoitettuna kodin ulkopuolelle viisi prosenttia kohortista siinä missä kahdessa muussa ryhmässä osuus oli peräti yhdeksän prosenttia. Kaikista ryhmistä noin puolet sijoituksista tapahtui ennen 13 vuoden ikää ja noin puolet myöhemmin. Erityisen paljon kodin ulkopuolisia sijoituksia oli lapsilla, joiden vanhemmat olivat Lähi-idän, Afrikan, Venäjän tai entisen Neuvostoliiton alueilta, mutta kaikissa taustamaaryhmissä sijoituksia tapahtui useammin kuin verrokkiryhmässä, jossa perheen molemmat vanhemmat olivat Suomessa syntyneitä. Kiireellisten sijoitusten osuus sijoituksista oli kaikissa ryhmissä suunnilleen samansuuruinen. Kohortissa havaittiin myös yhteys toimeentulovaikeuksien ja kodin ulkopuolelle sijoittamisen välillä, ja tämä koski kaikkia ryhmiä. Sijoitettujen lasten perheissä on siis todennäköisemmin taloudellisia vaikeuksia riippumatta siitä, mikä on syntyperä. Samoin, sijoitettujen lasten perheissä oli useammin vanhempien avioero tai toisen vanhemman kuolema, syntyperäryhmästä riippumatta. Myös heikko koulumenestys ja nuorisorikollisuus oli yhteydessä kodin ulkopuoliseen sijoitukseen syntyperästä riippumatta. Perheen ja lapsen elämäntilannetta kuvaavat asiat vaikuttavat siis selittävän sijoituksia enemmän kuin syntyperä, tai vähintään vahvasti sen rinnalla. Yhtenä

9 Halme ym. 2017.

10 Kääriälä ym. 2020.

taustatekijänä yliedustukselle lastensuojelun asiakkuuksissa on joissakin tutkimuksissa kuvattu ulkomaalaistaustaisten stereotypisointia ja rodullistamista perheiden kohtaamisissa palveluissa¹¹.

Kansallinen syntymäkohortti 1997-tutkimuksessa ulkomaalaistaustaisissa nuorissa oli enemmän niitä, joilla seurannan aikana toinen vanhempi asui ulkomailla (7 %) vertailuryhmään verrattuna (1 %)¹². Myös taustamaaryhmät erosivat toisistaan: perheissä, joissa molemmat vanhemmat olivat syntyneet Lähi-idässä tai Afrikassa, yhdeksässä prosentissa ainakin toinen vanhempi oli asunut ulkomailla seuranta-aikana. Perheissä, joissa toinen vanhempi oli syntynyt Lähi-idässä tai Afrikassa, 12 prosentilla ainakin toinen vanhempi oli asunut ulkomailla. Samoin harvimmin samassa osoitteissa vuonna 2012, eli kohorttilaisten ollessa noin 15-vuotiaita, asuivat vanhemmat, joista toinen oli syntynyt Lähi-idässä tai Afrikassa (37 % vs. 92 % verrokkiryhmässä).

Kansallinen syntymäkohortti 1997-tutkimuksessa avioliittoja oli solmittu useammin niissä perheissä, joissa nuoren molemmat vanhemmat olivat ulkomailla syntyneitä kuin verrokkiryhmässä tai jos vain toinen vanhempi oli ulkomailla syntynyt. Avioerot olivat puolestaan yleisimpiä silloin, kun toinen vanhemmista oli syntynyt ulkomailla ja toinen Suomessa. Ryhmien välillä ei ollut eroja siinä, mikä osuus lapsista oli kohdannut vanhemman kuoleman seuranta-aikana (4 %), mutta taustamaaryhmien välillä eroja sen sijaan ilmeni: niistä lapsista, joiden toinen vanhempi oli syntynyt Venäjällä tai entisen Neuvostoliiton alueella, peräti 11 prosenttia oli kokenut toisen vanhempansa kuoleman. Psykiatrisia osastokäyntejä oli alaikäisten lasten vanhemmilla hieman enemmän, jos vanhemmista toinen oli syntynyt ulkomailla (10 %) kuin jos molemmat vanhemmat olivat syntyneet ulkomailla (7 %) tai Suomessa (8 %).

Ulkomaalaistaustaisten perheiden sosioekonominen asema on suomalaistaustaisten lasten perheitä matalampi: ulkomaalaistaustainen lapsi asuu pienituloisessa perheessä neljä kertaa todennäköisemmin kuin suomalaistaustainen lapsi¹³. Kotoutumisen indikaattorien tietokannan vuoden 2019 tilastoissa lasten pienituloisuusaste oli ulkomailla syntyneissä 44 prosenttia kun se oli Suomessa syntyneillä ulkomaalaistaustaisilla ja suomalaistaustaisilla yhteensä 11 prosenttia. Pienituloisuusaste vaihtelee riippuen taustamaista; afrikkalaistaustaisista lapsista pienituloisissa asuntokunnissa asui peräti 58 prosenttia ja aasialaistaustaisista 50 prosenttia. Lasten pienituloisuusaste on kuitenkin laskenut viimeisten 10 vuoden aikana, etenkin afrikkalais- ja aasialaistaustaisten keskuudessa¹⁴. Eurostatin tilastojen mukaan EU:n ulkopuolelta saapuneilla on moninkertainen riski olla köyhä ja sosiaalisesta syrjäytynyt¹⁵. 43 prosenttia EU:n ulkopuolisten maiden kansalaisista kuuluu köyhyys- ja syrjäytymisriskin ryhmään, kun suomalaisissa se on 16 prosenttia. Kansallinen syntymäkohortti 1997-tutkimuksessa havaittiin perheiden tulotasossa voimakkaita eroja vanhempien syntyperän mukaan, ja ryhmä, jossa molemmat vanhemmat ovat

11 Turtiainen ym., 2018.

12 Kääriälä ym. 2020.

13 Kototietokanta, lasten pienituloisuusaste, 2019.

14 Kaihovaara, 2021.

15 Vaalavuo, 2019.

ulkomailla syntyneitä, erottuu tässä erityisen haavoittuvana. Perheissä, joissa molemmat vanhemmat olivat Suomessa syntyneitä, vanhempien mediaanitulot olivat noin 52 000 euroa, kun niissä perheissä, joissa toinen vanhempi tai molemmat vanhemmat olivat ulkomailla syntyneitä, vastaavat määrät olivat 41 000 ja 16 000 euroa. Ulkomailla syntyneiden vanhempien tulotason voi toki olettaa nousevan Suomessa nopeammin kuin Suomessa syntyneiden, mutta silti näiden perheiden taloudellisten resurssien heikkous on syytä panna merkille. Pienituloisimmissa perheissä ovat kasvaneet lapset, joiden vanhemmat ovat syntyneet Lähi-idässä tai Afrikassa. Myös toimeentulojaksot ja kotihoidon saaminen ovat yleisempiä sellaisissa perheissä, joissa molemmat vanhemmat ovat syntyneet ulkomailla¹⁶. Perheiden pienituloisuuteen ja köyhyysriskiin vaikuttavat vanhempien työttömyys, lapsiluku ja suomalaistaustaisia yleisempi yksinhuoltajuus sekä pienipalkkainen tai osa-aikainen työ, mutta myös maahantulosityy sekä maassaoloaika¹⁷.

Vuoden 2021 Kouluterveyskyselyn mukaan etenkin ulkomailla syntyneet ulkomaalaistaustaiset nuoret kokevat perheen taloudellisen tilanteen useammin kohtalaiseksi tai huonoksi kuin suomalaistaustaiset nuoret. Ero suomalaistaustaisten lasten kokemuksiin oli selvin lukiota käyvien ulkomaalaistaustaisten nuorten kohdalla: ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista lukiolaisista 44 prosenttia ja Suomessa syntyneistä ulkomaalaistaustaisista lukiolaisista 40 prosenttia koki perheen taloudellisen tilanteen kohtalaiseksi tai sitä huonommaksi, kun taas suomalaisistaustaisten osalta osuus 28 prosenttia¹⁸.

Kouluterveyskyselyn perusteella äidin koulutustaso oli keskimäärin alhaisempi ulkomaalaistaustaisilla nuorilla verrattuna suomalaista syntyperää oleviin nuoriin sekä nuoriin, joiden toinen vanhempi oli ulkomaalaistaustainen. Kuitenkin yli 70 prosentilla ulkomailla syntyneiden nuorten äideistä oli joko keskiasteen tai korkea-asteen koulutus¹⁹. Ulkomaalaistaustaiset nuoret myös ilmoittivat selvästi useammin, että vanhemmalla on vain perusasteen koulutus. Kansallinen syntymäkohortti 1997-tutkimuksessa tulokset ovat saman suuntaisia²⁰. Vanhempien koulutustaso on melko samanlainen, jos vain toinen vanhemmista on ulkomailla syntynyt tai molemmat ovat Suomessa syntyneitä: vain muutama prosentti vanhemmista on suorittanut vain perusasteen tutkinnon. Sen sijaan, jos molemmat vanhemmat ovat ulkomailla syntyneitä, vanhemmista 23 prosenttia oli suorittanut vain perusasteen tutkinnon. Perheissä, joissa molemmat vanhemmat ovat ulkomailla syntyneitä, korkeimmin koulutettuja ovat EU- ja EFTA-maiden ja Pohjois-Amerikan sekä Venäjän ja entisen Neuvostoliiton alueilla syntyneet vanhemmat. Matalimmin koulutettuja ovat puolestaan Lähi-idässä ja Afrikassa sekä muissa maissa syntyneet vanhemmat. Toisaalta erityisesti näissä ryhmissä oli paljon rekistereistä puuttuvia koulutustietoja, mikä heikentää koulutusta koskevien tulosten luotettavuutta. Esimerkiksi Tilastokeskuksen rekisteriaineistoon merkitään ainoastaan Suomessa suoritettuja ja hyväksytyt tutkinnot.

16 Kääriälä ym., 2020.

17 Vaalavuo, 2019.

18 Kouluterveyskysely, 2021.

19 Halme ym. 2017.

20 Kääriälä ym. 2020.

Perheiden väliset erot näkyvät myös työllisyydessä ja työttömyydessä. Suomalaistaustaisten lasten äidit ja isät ovat työssä on noin 90 prosenttisesti, mutta ulkomaalaistaustaisilla osuudet ovat merkittävästi matalammat²¹. Kaikissa ulkomaalaistaustaisten taustamaaryhmissä äitien työllisyys oli selkeästi matalampaa kuin isien. Maanosittain vertailtuna aasialais- ja afrikkalaistaustaisten työllisyys on alin sekä äideillä (48 % ja 40 %) että isillä (66 % ja 57 %). EU:n ulkopuolelta lähtöisin olevien alle 18-vuotiaiden lasten vanhempien työttömyysasteet ovat moninkertaiset suomalaistaustaisiin vanhempiin nähden. Tutkimuksissa on tuotu esiin, että varsinkin naisten työllistyminen voisi alentaa ulkomaalaistaustaisten pienituloisuusriskiä ja lapsiköyhyyttä erityisesti EU:n ulkopuolella saapuneiden osalta²².

Ulkomaalaistaustaiset lapset asuvat huomattavasti harvemmin omistusasunnossa kuin suomalaistaustaiset lapset²³. Myös ahtaasti asuminen on yleisempää ulkomaalaistaustaisilla nuorilla verrattuna suomalaistaustaisiin.

Sosioekonominen tausta ja perheen pienituloisuus voi heijastua ulkomaalaistaustaisten nuorten elämässä monin tavoin, esimerkiksi harrastusmahdollisuuksissa, kouluvalinnoissa ja erilaisten palvelujen saannissa²⁴.

Erilaiset perhetilanteet vaikuttavat myös koettuun tuen saamiseen ja perheen vuorovaikutukseen. Kouluterveyskyselyn perusteella tehdyn ulkomaalaistaustaisten mielenterveyttä tutkivat artikkelin mukaan ulkomailla syntyneet nuoret kokivat vähemmän mahdollisuuksia puhua vanhemmilleen omista henkilökohtaisista asioistaan. Jopa 42 prosenttia ulkomailla syntyneistä nuorista koki, ettei voinut puhua henkilökohtaisista huolistaan kenenkään kanssa ja heistä viidennes raportoi, ettei juuri koskaan puhunut vanhempiensa kanssa henkilökohtaisista asioistaan²⁵. Vuoden 2021 kouluterveyskyselyn perusteella sekä peruskoulun 8.–9. luokilla että toisella asteella keskusteluvaikeuksia vanhempien kanssa esiintyi eniten ulkomailla syntyneillä ulkomaalaistaustaisilla nuorilla. Peruskoulun 8.–9.-luokkalaisista ulkomaalaistaustaisista 15 prosenttia koki, ettei juuri koskaan pysty keskustelemaan omista asioistaan vanhempiensa kanssa, kun luku oli Suomessa syntyneillä (11 %) ja toinen vanhempi suomalainen nuorilla (9 %). Ulkomailla syntyneistä pojista 18 prosenttia ja Suomessa syntyneistä ulkomaalaistaustaisista tytöistä 14 prosenttia koki, ettei juuri koskaan pysty keskustelemaan omista asioistaan vanhempiensa kanssa.

21 Kaihovaara, 2021.

22 Vaalavuo, 2019.

23 Kauppinen, 2019.

24 Säävälä, 2022.

25 Abdulhamed, 2022.

4. Eriytyvät koulupolut

- Ulkomaalaistaustaisten nuorten koulutuspolut eriytyvät suomalaistaustaisista etenkin toisella asteella.
- Ulkomaalaistaustaisia nuoria ohjataan useammin ammatillisiin opintoihin ja he harvemmin hakeutuvat lukioon.
- Ulkomaalaistaustaisten nuorten koulutuspolut ovat pidempiä ja monitahoisempia kuin suomalaistaustaisten.
- Ulkomaalaistaustaiset nuoret keskeyttävät toisen asteen koulutuksen useammin ja heitä on enemmän koulutuksen ulkopuolella.
- Ulkomaalaistaustaiset eivät pääse yhtä usein opiskelemaan toivomilleen aloille.
- Ulkomaalaistaustaiset ovat aliedustettuina korkeakoulutuksessa.
- Perheen sosioekonomisella asemalla on yhteys nuorten koulussa pärjäämiseen, eivätkä kaikki syntyperän mukaiset erot selity siis pelkällä syntyperällä.

Perheen sosioekonomisella asemalla on vahva yhteys lasten ja nuorten pärjäämiseen koulutuksessa²⁶. Vaikka suomalainen koulutusjärjestelmä on kiiteltä, se ei kuitenkaan toteuta ulkomaalaistaustaisten nuorten koulutustavoitteiden saavuttamista yhdenvertaisesti. Koulutuspolkuja tarkasteltaessa ulkomaalaistaustaiset nuoret pärjäävät oppimistuloksissa suomalaistaustaisia heikommin, joutuvat hakemaan koulutuspolkuja pidempään ja keskeyttävät koulupolkunsa toisella asteella useammin. Koulutuspolut eriytyvät suhteellisen pienten mutta kasautuvien erojen yhteisvaikutuksesta²⁷. Kuitenkin koulutuspolkuja tarkasteltaessakin on hyvä huomioida ulkomaalaistaustaisten nuorten valtava moninaisuus, ja yleistys ”ulkomaalaistaustaiset nuoret” voi kätkeä sisään hyvinkin erilaisia sosioekonomisia, taustamaihin ja perheen maahantulosyihin liittyviä tekijöitä.

Kaikkiaan Suomessa ulkomaalaistaustaiset koululaiset ovat koulusaavutuksissa enemmän suomalaistaustaisia jäljessä kuin muissa OECD-maissa, mikä osittain johtuu myös suomalaistaustaisten korkeasta tasosta suhteessa muihin OECD-maihin. Ensimmäisen polven ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten oppilaiden osaamiserot selittyvät lähes kokonaan oppilaiden taustaan ja perheiden koulutukseen liittyvillä tekijöillä (luokka-aste, vanhempien koulutus, ammattiasema, kotikieli). Toisen sukupolven kuuluvilla näin ei kuitenkaan ole eli toisen sukupolven ulkomaalaistaustaiset eivät hyötäneet taustatekijöistään samalla tavalla kuin

²⁶ Säävälä, 2022.

²⁷ Kalalahti ym., 2019.

suomalaistaustaiset oppilaat, vaikka osaamiserot suomalaistaustaisiin nähden ovat pienemmät. Osaamiseroja analysoitaessa tutkijat ovat tuoneet esiin, että suomalainen koulu onnistuu tukemaan parhaiten osaamiseltaan heikompien ulkomaalaistaustaisten lasten ryhmiä²⁸.

Kansallinen syntymäkohortti 1997-tutkimuksessa tarkasteltiin peruskoulun päättötodistuksen lukuaineiden keskiarvon eroa syntyperän mukaan²⁹. Tulokset osoittivat, että niiden lasten, joiden kumpikin vanhempi oli syntynyt ulkomailla, koulumenestys oli heikempi kuin kahdella muulla ryhmällä, jotka eivät puolestaan eronneet toisistaan yhtä vahvasti. Esimerkiksi yli kahdeksan keskiarvoja sai 58 prosenttia lapsista, joiden kumpikin vanhempi oli Suomessa syntynyt, 52 prosenttia lapsista, joiden toinen vanhempi oli ulkomailla syntynyt, ja 40 prosenttia lapsista, joiden molemmat vanhemmat olivat ulkomailla syntyneitä. Vastaavasti alle seitsemän keskiarvon sai 27 prosenttia lapsista, joiden kumpikin vanhempi oli Suomessa syntynyt, 30 prosenttia lapsista, joiden toinen vanhempi oli ulkomailla syntynyt, ja 33 prosenttia lapsista, joiden molemmat vanhemmat olivat ulkomailla syntyneitä. Nämä ryhmien väliset erot olivat olemassa sekä tytöillä että pojilla. Tyttöjen koulumenestys oli kaikkiaan hieman parempi kuin pojilla, kaikissa tutkituissa ryhmissä, mutta tyttöjen osalta erot ryhmien välillä olivat hieman suuremmat kuin pojilla. Esimerkiksi yli yhdeksän keskiarvoja sai 22 prosenttia tytöistä, joiden kumpikin vanhempi oli Suomessa syntynyt, 18 prosenttia tytöistä, joiden toinen vanhempi oli ulkomailla syntynyt, ja 12 prosenttia tytöistä, joiden molemmat vanhemmat olivat ulkomailla syntyneitä. Alle seitsemän keskiarvoja taas sai 18 prosenttia tytöistä, joiden kumpikin vanhempi oli Suomessa syntynyt, 20 prosenttia tytöistä, joiden toinen vanhempi oli ulkomailla syntynyt, ja 28 prosenttia tytöistä, joiden molemmat vanhemmat olivat ulkomailla syntyneitä. Myös maaryhmien välillä oli eroja: esimerkiksi vähiten yli yhdeksän keskiarvoja saivat lapset, joiden molemmat vanhemmat olivat syntyneet Lähi-idän tai Afrikan alueilla. Peruskoulun tehtävänä on tuottaa yhteiskunnallista tasa-arvoa ja tarjota yhtäläisiä mahdollisuuksia taustoista riippumatta. Edellä kuvattujen taustoihin liittyvien erojen voidaan siis ajatella heijastavan koulutuksen epätasa-arvoisuutta. Tämä osoittaa esimerkiksi tukitoimien tarpeita koulujen sisällä, mutta myös laajemmassa lasten ja nuorten toimijuutta tukevassa työssä.

Vanhempien toimeentulotuen saanti ja lasten peruskoulumenestyksen yhteyden tarkastelu tarkentaa kuitenkin tätä kuvaa. Samassa Kansallinen syntymäkohortti 1997-tutkimuksessa havaittiin, että käänteinen yhteys toimeentulotulen saannin ja koulumenestyksen välillä on vahva ja hyvin samansuuntainen oppilaiden vanhempien syntyperästä riippumatta. Tulokset kääntyvät ryhmien välillä osittain jopa pääläelleen: kun tarkasteluun otetaan mukaan toimeentulotuen saanti, niiden lasten koulumenestys on parempi, joiden vanhemmista toinen on syntynyt ulkomailla, kuin niiden lasten, joiden molemmat vanhemmat ovat syntyneet Suomessa. Tämä tulos kertoo siitä, että vanhempien syntyperä ei sinällään tuota eroa lasten koulumenestykseen, vaan siihen vaikuttavat erilaiset perheen taloudelliset ja sosiaaliset seikat. Saman tutkimuksen

28 Kirjavainen ym., 2017.

29 Kääriälä ym., 2020.

mukaan lapset, joiden molemmat vanhemmat olivat syntyneet ulkomailla, eivät olleet kuitenkaan saaneet useammin yksilöllistä opetusta kuin lapset niissä perheissä, joissa molemmat aikuiset olivat Suomessa syntyneitä.

Koulutusjärjestelmän yhtenä tehtävänä on tukea siirtymiä koulutusjärjestelmän asteelta seuraavalle. Esimerkiksi siirtymä peruskoulusta toisen asteen koulutukseen on keskeinen nuoren myöhemmän elämänsä kannalta. Isompi eriytyminen koulutuspoluissa ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten nuorten osalta tapahtuu peruskoulun ja toisen asteen nivelvaiheessa, kun valitaan opiskelun jatkamisesta lukiossa tai ammatillisessa koulutuksessa. Etenkin peruskoulun jälkeisten koulutusreittien tarkastelut tuovat esiin, kuinka nuorten erilaiset taustat vaikuttavat koulutusvalinnoissa. Eri koulutuspoluille ohjautumiseen vaikuttaa yksilön koulumenestys ja suomen kielen taito, mutta myös perhetaustaan liittyvät tekijät kuten sosioekonominen asema ja maahanmuuttotausta.³⁰ Ulkomaalaistaustaisista nuorista suurempi osuus on ilman peruskoulun jälkeistä opiskelupaikkaa tai on keskeyttänyt toisen asteen koulutuksen kuin suomalaistaustaisista³¹.

Siirtyminen toiselle asteelle on haastavampaa ulkomaalaistaustaisille nuorille. He keskeyttävät koulutuksen keskimääräistä useammin tai käyvät useammin erilaisia nivelvaiheen koulutuksia. Kielitaitokysymykset mutkistavat ulkomaalaistausteisten koulutuspolkua ja altistaa useampaan koulutusvalintaan: kieli on vasta kehittymässä, kun on vastikään tullut maahan, ja nuori käy samanaikaisesti esimerkiksi erilaisia valmistavia opintoja³². Lisäksi on huomioitava, että myös Suomessa syntyneiden, suomalaisen peruskoulun käyneiden ulkomaalaistaustaisten nuorten kielitaitoa saatetaan pitää riittämättömänä jatkokoulutukseen ilman nivelvaiheen tukea. Koulutussiirtymiin on rakennettu erilaisia tukitoimia, esimerkiksi Suomeen muuttaneille nuorille tarjotaan toiselle asteelle valmistavia koulutuksia. Tilastojen mukaan ulkomaalaistaustaiset nuoret suorittavat toisen asteen tutkinnon suomalaistaustaisia epätodennäköisemmin³³. Toisen asteen tutkinto jää suorittamatta useimmin Afrikasta, Itä-Aasiasta ja Lähi-idästä kotoisin olevilla nuorilla. Ammatillisen koulutuksen keskeyttäminen on yleisempää kuin lukiokoulutuksen keskeyttäminen. Vuosien 2010–2014 Tilastokeskuksen aineistojen perusteella toisen asteen koulutuksen keskeytti ulkomaalaistaustaisista kahdeksan prosenttia ja suomalaistaustaisista viisi prosenttia. Ammatillisen koulutuksen keskeytti ulkomaalaistaustaisista 10 prosenttia ja suomalaistaustaisista kahdeksan prosenttia, lukiokoulutuksen keskeyttäneiden vastaavat osuudet olivat neljä ja kaksi prosenttia.

30 Niemi ym., 2019.

31 Wikström ym., 2018.

32 Kalalahti ym., 2019.

33 Jahnuainen ym., 2019.

Koulutuksen ulkopuolelle jääneillä tarkoitetaan henkilöitä, jotka eivät ole opiskelijoita tai joilla ei ole perusasteen jälkeistä koulutusta. Koulutuksen ulkopuolelle jääneitä 17–24-vuotiaita on ulkomaalaistaustaisissa nuorissa enemmän kuin suomalaistaustaisissa: ulkomaalaistaustaisista 37 prosenttia ja suomalaistaustaisista yhdeksän prosenttia oli koulutuksen ulkopuolella³⁴. Koulutuksen ulkopuolelle jääminen erosi myös taustamaan mukaan: esimerkiksi Helsingissä somalialaistaustaisista 17–24-vuotiaista keskimäärin 55 prosenttia, kurditaustaisista 51 prosenttia ja venäläis- ja virolaistaustaisista 31 prosenttia oli jäänyt koulutuksen ulkopuolelle. Tätä kehitystä tulisi seurata jatkossa vahvemmin, kun oppivelvollisuus ulottuu 18-vuotiaaksi saakka.

Kansallinen syntymäkohortti 1997-tutkimuksessa nuorista, joiden molemmat vanhemmat olivat syntyneet ulkomailla, kolme prosenttia ei saanut toisen asteen opiskelupaikkaa siinä missä niistä nuorista, joiden molemmat vanhemmat olivat Suomessa syntyneitä, osuus oli reilun prosentin. Syntyperä oli yhteydessä myös toiveiden mukaisesti toisen asteen opintoihin pääsyyn: nuorista, joiden vanhemmista molemmat olivat syntyneet Suomessa, 86 prosenttia pääsi toivomaansa oppilaitokseen siinä missä niistä nuorista, joiden vanhemmista toinen oli syntynyt ulkomailla, osuus oli 82 prosenttia, ja niistä nuorista, joiden molemmat vanhemmat olivat ulkomailla syntyneitä, 71 prosenttia. Niistä lapsista, joiden kumpikin vanhempi oli syntynyt Lähi-idässä tai Afrikassa, vain 63 prosenttia pääsi toiveidensa mukaisesti opintoihin. Näihin osuuksiin vaikuttaa tosin myös eri ryhmien alueellinen jakautuminen: esimerkiksi pääkaupunkiseudulla on ylipäänsä vaikeampaa päästä toiveiden mukaiseen opiskelupaikkaan, ja pääkaupunkiseudulla asuu suhteessa enemmän ulkomaalaistaustaisia nuoria.

Ulkomaalaistaustaisten nuorten nivelvaiheen koulupolun siirtymävaiheeseen tulisi kiinnittää enemmän huomiota³⁵. Kalalahti ym. tutkimuksessa tuotiin esiin, että ulkomaalaistaustaisten nuorten osalta olisi hyötyä vankemmasta ohjauksesta sekä pidemmistä nivelvaiheen opiskeluajasta³⁶. Ulkomaalaistaustaisten oppilaiden vanhempien tietämys suomalaisesta koulujärjestelmästä vaihtelee ja kaikki eivät voi yhtä lailla tarjota tukea nuorelle kouluun liittyvissä kysymyksistä. Tietoa vanhemmille tarvitaan myös suomalaisesta koulujärjestelmästä sekä eri koulutusvaihtoehdoista. Myös oppilaanohjaukseen tulisi panostaa nykyistä enemmän: ulkomaalaistaustaisten nuorten kanssa tarvitaan opiskelijälähtöisempää ja systemaattisempaa ohjaustyötä, jotta heidän tavoitteensa ja koulutusjärjestelmän rakenteet voidaan paremmin sovittaa yhteen³⁷.

Tutkimuksissa on havaittu, että ulkomaalaistaustaisia nuoria ohjataan heidän toiveidensa vastaisestikin aloille, joihin on Suomessa kova työvoimatarve³⁸. Ohjaamista ammatilliseen koulutukseen lukiotoiveen sijasta on perusteltu ammatillisen koulutuksen vakiintuneemmilla

34 mt.

35 Jahnukainen ym., 2018.

36 Kalalahti ym., 2019.

37 Vehviläinen ym., 2022.

38 Kurki, 2019.

tukirakenteilla ja monipuolisempaan näyttöön perustuvalla osaamisen arvioinnilla³⁹. Koulutusvalintojen yhteydessä nuoret saattavat miettiä työelämään liittyviä odotuksia, asuinalueensa tarjoamia mahdollisuuksia ja ihmissuhteiden merkityksiä. Nuoret jäsentävät tulevaisuuttaan käymällä erilaisia identiteettineuvotteluja (identity negotiations) ystäviensä kesken sekä harrastuksissaan ja perheensä kanssa. Koulutusvalintoja ja koulutuspolkuja tutkivissa laadullisissa julkaisuissa on tuotu esiin, että nuoret kokevat tekevänsä koulutusvalintoja useimmiten vanhempien ja opinto-ohjaajien kanssa mutta vertaisten vaikutus voi olla suurempi ulkomaalaistaustaisilla kuin suomalaistaustaisilla nuorilla⁴⁰. Sosiaalinen ympäristö, kuten suku ja sisarukset, vaikuttavat nuorten oman arvion mukaan koulutusvalintoihin enemmän ulkomaalaistaustaisilla kuin suomalaistaustaisilla nuorilla⁴¹. Ulkomaalaistaustaisilla nuorilla koulutusmahdollisuuksia heikentävät myös verkostojen rakenne, vanhempien vähäinen koulutus, puutteet kielitaidossa ja tunne siitä, että kuuluu ”väärään” paikkaan tai ei kuulu minnekään. Nuorten koulutusidentiteetti muotoutuu siitä, millaisia mielikuvia nuorella on osaamisestaan, taidoistaan, valmiuksistaan ja valintojen mahdollisuuksista. Koulutusidentiteetti onkin ikään kuin nuoren teoria itsestään koulutusvalintojen edessä – sosiaalisesti rakentunut ja kulttuurisesti väritynyt ajatus siitä, mihin hänen on mahdollista ja sopivaa asettaa koulutustavoitteensa⁴².

Opinto-ohjaajilla on keskeinen rooli toisen asteen opintojen valintoja tehdessä. Ohjauksen on tutkittu olevan liian keskittynyt yksilötason ominaisuuksiin, kun huomioon tulisi ottaa myös nuoren kokonaisvaltainen tilanne ja toiveet sekä se, miten hän kokee mahdollisuutensa uran suhteen: osa tekee valintoja toiveiden ja koulumenestyksen lisäksi myös sen perusteella, missä hän kokee tulevaisuuden hyväksytyksi ja jossa hän saa vertaistukea⁴³. Niin sanottuihin ainokaisiin - eli koulutuslallaan sukupuolen tai etnisen taustansa takia erottuvien - kokemuksiin ja koulutuksen keskeyttämiseen on tutkittu enemmän sukupuolten segregaation osalta, mutta tätä ainokaisuuden kokemusta olisi tärkeää tutkia enemmän myös ulkomaalaistaustaisten nuorten suhteen. Amisbarometrin perustella tehdyn selvityksen mukaan ulkomaalaistaustaisista opiskelijoista moninkertainen osuus harkitsi opintojensa keskeyttämistä (3 %) tai alanvaihtoa (7 %) verrattuna suomalaistaustaisiin (1 % ja 3 %). Syiksi keskeyttämiseen ja alan vaihtoon nuoret ovat selvityksessä listanneet syrjinnän ja rasismien (23 %), perhesyyt (23 % vs. suomalaistaustaisten 12 %), kielivaikkeudet (21 % vs. suomalaistaustaisten 10 %) ja koulukiusaamisen (15 % vs. suomalaistaustaisten 9 %). Koulutusalojen segregaatiota purkavan Potentiaali -hankkeen selvityksessä tutkittiin opinto-ohjaajien valmiuksia puhua opiskelijoiden tai ohjattavien kanssa aiheista, jotka saattavat vaikuttaa nuoren kiinnostuksen kohteisiin, koulutusvalintoihin tai pärjäämiseen opinnoissa. Selvityksen mukaan opinto-ohjaajat kokivat eniten vaikeutta puhua etniseen taustaan,

39 Jahnukainen ym., 2018.

40 Saarinen, ym. 2019.

41 Souto 2016; Varjo, 2019.

42 Jahnukainen ym., 2019; Souto, 2016.

43 Souto, 2020.

uskontoon ja vammaisuuteen liittyvistä asioista ura- ja koulutuslavalintojen käsittelyn yhteydessä ohjattaviensa kanssa⁴⁴.

Siirtymiä toiselta asteelta korkeakoulutukseen ulkomaalaistaustaisten osalta on tutkittu toisen asteen koulutusta vähemmän. Tiedetään, että peruskoulussa hyvin menestyneet ulkomaalaistaustaiset maahanmuuttotaustaiset nuoret hakeutuvat korkeakoulutukseen valtaväestöä harvemmin. Vuoden 2018 Education at a Glance -raportin mukaan ulkomaalaistaustaisia oli korkeakouluissamme kolme prosenttia uusista opiskelijoista, kun väestössä saman ikäluokan osuus (18–24-vuotiaat) oli kuusi prosenttia. Luvut ovat selvästi alhaisemmat kuin naapurimaissamme Ruotsissa (18/22), Norjassa (10/15) ja Virossa (5/9)⁴⁵. Ulkomaalaistaustaisten opiskelijat korkeakoulupolulla -arviointiraportissa tuotiin esiin myös, että Suomessa syntyneitä, hyvän kielitaidon omaavia opiskelijoita on ohjattu korkeakoulutusta edeltävillä koulutusasteilla Suomi toisena kielenä ja kirjallisuus-oppimäärään, jonka vuoksi akateemisen kielen osaaminen ei ole kehittynyt riittävästi korkeakouluopintojen vaatimuksiin. Ulkomaalaistaustaisten nuorten siirtymistä korkeakoulutuksen tulisi tutkia aiempaa enemmän. Kuitenkin korkeakoulutuksen läpäisyastetta tutkittaessa, ulkomaalaistaustaiset saavat tutkintonsa korkeakoulutuksessa suomalaistaustaisia nopeammin etenkin yliopistokoulutuksen osalta⁴⁶.

44 Jänkälä, 2020.

45 Airas ym., 2019.

46 Tilastokeskus, 2018.

5. Kouluarjen kahtia- jakautuneet kokemukset

- Ulkomaalaistaustaiset oppilaat viihtyvät koulussa hiukan suomalaistaustaisia paremmin.
- Kokemus luokkayhteisöön kuulumisesta ja ilmapiiristä oli ulkomaalaistaustaisilla nuorilla samansuuntainen kuin suomalaistaustaisilla.
- Ulkomaalaistaustaiset nuoret kokevat muita yleisemmin voivansa vaikuttaa koulun asioihin.
- Ulkomaalaistaustaiset nuoret kokevat saavansa opettajilta välittävää ja oikeudenmukaista kohtelua mutta toisaalta myös kokivat suomalaistaustaisia useammin kiusaamista opettajien taholta.
- Ulkomaalaistaustaiset nuoret kokevat koulu-uupumusta ja oppimisvaikeuksia enemmän kuin suomalaistaustaiset.
- Ulkomaalaistaustaiset nuoret joutuvat suomalaistaustaisia useammin viikoittaisen kiusaamisen tai syrjivän kiusaamisen kohteeksi ja kiusaaminen on fyysisempää ja väkivaltaisempaa.
- Ulkomaalaistaustaiset nuoret osallistuvat itse kiusaamiseen suomalaistaustaisia useammin.
- Syrjinnän ja rasismien kokemukset vaikuttavat ulkomaalaistaustaisten nuorten osallisuuden kokemuksiin.

Koulu on keskeinen osa nuorten elämää ja nuorten kokema hyvinvointi koulussa vaikuttaa oppimiskykyyn. Nuorten koulutuksessa etenemiseen voivat vaikuttaa koulunkäyntiin liittyvät kokemukset kouluviihtyvyyden, osallisuuden ja kuuluvuuden tunteen osalta. Tutkijat puhuvat niin sanotusta ulkomaalaistaustaisten paradoksista suhteessa kouluun: vaikka ulkomaalaistaustaisilla on keskimääräistä useammin vaikeuksia koulunkäynnissä ja opiskelussa, he kokevat koulun silti suomalaistaustaisia myönteisemmin ja heillä on korkeampi koulunkäyntimotivaatio⁴⁷.

Tuoreimman Kouluterveyskyselyn 2021 tulosten mukaan ulkomaalaistaustaiset 8.–9.-luokan oppilaat (61 %) pitivät suomalaistaustaisia (58 %) hiukan yleisemmin koulunkäynnistä⁴⁸. Perusopetuksen 8.–9.-luokkalaiset ulkomaalaistaustaiset (22 %) kokivat suomalaistaustaisia

47 Jahnukainen ym., 2019.

48 Helenius ym., 2022.

(10 %) yleisemmin vaikutusmahdollisuudet koulussa hyväksi. Kolme neljästä ulkomaalais-taustaisesta nuoresta (77 %) koki ilmapiirin olevan sellainen, että he uskaltavat vapaasti ilmaista mielipiteensä. Tämä on samansuuntainen kaikkia oppilaita tarkasteltaessa, jolloin myös kolme neljästä (78 %) koki, että luokan ilmapiiri tukee mielipiteen ilmaisua. Ulkomaalaistaustaisista pojista suurin osa (89 %) kokee näin, tytöistä noin kaksi kolmesta (67 %) ja luvut ovat samantyyppiset suomalaistaustaisten tyttöjen ja poikien osalta. Osuus on pysynyt lähes samana viime vuosina, mutta tyttöjen kokemus on hieman heikentynyt. 8–9.-luokkalaisten ulkomaalaistaustaiset oppilaat (57 %) kokivat myös suomalaistaustaisia (41 %) yleisemmin saaneensa välittävää ja oikeudenmukaista kohtelua opettajalta.

Toisaalta vuoden 2021 Kouluterveyskyselyn mukaan peruskoulun 8.–9. luokilla ulkomaalaistaustaiset ulkomailla syntyneet nuoret (9 %) kokivat koulun työilmapiirin ongelmia enemmän kuin suomalaistaustaiset (6 %)⁴⁹. Kokemus on yleisempää tytöillä kuin pojilla ulkomaalaistaustaisten ryhmässä. Lukioissa ja ammatillisissa kouluissa tätä eroa ulkomaalaistaustaisilla ja suomalaisilla nuorilla ei ollut.

Ulkomaalaistaustaiset nuoret, etenkin tytöt, kokevat peruskoulun 8.–9. luokilla ja lukiossa koulu-uupumusta enemmän kuin suomalaistaustaiset nuoret. Noin neljännes ulkomaalaistaustaisista koki koulu-uupumusta näillä kouluasteilla, kun suomalaistaustaisista sitä koki noin viidennes. Ammatillisella puolella koulu-uupumus oli vähäisempää kaikissa ryhmissä. Ulkomaalaistaustaisista 8.–9.-luokkalaista nuorista hieman alle puolet (42 %) oli kokenut vaikeuksia oppimistaidoissa. Lukiossa ulkomaalaistaustaiset kokevat vaikeuksia oppimistaidoissa enemmän kuin peruskoulun ja ammatillisen koulutuksen ulkomaalaistaustaiset nuoret. Etenkin ulkomaalaistaustaiset tytöt kokivat oppimisvaikeuksia lukiossa. Ulkomailla syntyneistä 58 prosenttia koki oppimistaidoissa vaikeuksia, Suomessa syntyneistä ulkomaalaistaustaisista (ns. II polvi) 60 prosenttia.

Koulussa koettu osallisuuden kokemus on keskeinen osa hyvinvointia ja se vaikuttaa terveyteen, hyvinvointiin ja koettuun elämänlaatuun. Osallisuuden kokemusta mitataan Kouluterveyskyselyssä muun muassa kysymällä kuulumisesta luokka- ja kouluyhteisöön. Kaikilla kouluasteilla sekä suomalaistaustaiset että ulkomaalaistaustaiset pojat kokivat useammin, että ovat tärkeä osa luokkayhteisöä. Ulkomaalaistaustaisten poikien kokemus oli yli 60 prosenttia, joka on samansuuruinen suomalaistaustaisten poikien kanssa. Ulkomaalaistaustaiset tytöt kokivat peruskoulun ja lukion osalta osallisuuden kokemuksia luokkayhteisössä selvästi vähemmän (44–46 %). Peruskoulun 8.–9.-luokkalaisten ulkomaalaistaustaisten kokemus kuulumisesta koulu- (44 %) tai luokkayhteisöön (55 %) oli samansuuntainen suomalaistaustaisten kanssa (40 % ja 55 %).

49 Kouluterveyskysely, 2021.

Kouluterveyskyselyssä kysytään, onko oppilas tullut kiusatuksi koulussa tai osallistunut itse muiden oppilaiden kiusaamiseen. Vuoden 2021 Kouluterveyskyselyn mukaan ulkomaalais-taustaiset joutuvat suomalaistaustaisia useammin viikoittain kiusatuiksi. Kiusaamisen yleisyydessä on eroja ulkomailla syntyneiden ja Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten välillä. Peruskoulun 8.–9.-luokkalaisista, ammattikoululaisista ja lukiossa opiskelevista ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista peräti 23 prosenttia joutui kiusatuiksi viikoittain. Suomessa syntyneistä ulkomaalaistaustaisista kiusatuiksi joutui 16 prosenttia kun suomalaistaustaisilla osuus oli yhdeksän prosenttia. Kiusaaminen on yleisempää peruskoulun 8.–9.-luokalla kuin lukiossa ja ammattikoulussa.

Syrjivää kiusaamista, eli kiusaamista ihonvärin, vammaisuuden tai muun henkilökohtaisen ominaisuuden perusteella, kartoitettiin vuoden 2017 Kouluterveyskyselyssä⁵⁰. Syrjivä kiusaaminen oli yleisintä 8.–9.-luokkaa käyvillä ulkomaalaistaustaisilla nuorilla: heistä lähes puolet (47 %) oli kokenut syrjivää kiusaamista koulussa tai vapaa-ajalla viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana. Etenkin toimintarajoitteiset ja ulkomaista syntyperää olevat nuoret kokevat syrjivää kiusaamista⁵¹. Ulkomaalaistaustaisista Suomessa ja ulkomailla syntyneistä 33–47 prosenttia kokee syrjivää kiusaamista koulussa tai vapaa-ajalla, kun vastaavat osuudet suomalaistaustaisilla ovat 18–27 prosenttia, kouluasteesta riippuen. Tytöt kokivat syrjivää kiusaamista hiukan poikia enemmän kaikilla luokka-asteilla. Muiden oppilaiden kiusaamisen Perusopetuksen 8. ja 9. luokkien oppilaista muiden oppilaiden kiusaamiseen olivat viikoittain osallistuneet ulkomaalais-taustaiset nuoret (8 %) suomalaistaustaisia (2 %) yleisemmin.

Kiusaamisen ilmenemistapojen suhteen jotkut kiusaamisen muodot näkyvät yleisemmin ulkomaalaistaustaisten nuorten kokemuksissa. Esimerkiksi fyysisen kiusaamisen, kuten lyömisen, potkimisen tai tönimiseen kokemukset olivat yleisimpiä ulkomaalaistaustaisilla (34 %) ja kodin ulkopuolelle sijoitetuilla oppilailla (33 %). Ulkomaalaistaustaiset ja kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret kokivat muita yleisemmin myös uhkailua ja pakottamista (30 % ja 27 %) sekä rahaan tai tavaroihin liittyvää kiusaamista (27 % ja 26 %)⁵².

Vuoden 2021 Kouluterveyskyselyssä kysyttiin ensimmäistä kertaa, onko joku opettajista tai muista koulun aikuisista kiusannut oppilasta koulussa lukuvuoden aikana. Taustaryhmittäin tarkasteltuna kokemukset kiusaamisesta olivat yleisempiä ulkomaalaistaustaisilla (11 %) kuin suomalaistaustaisilla (4 %)⁵³.

Nuorten hyvinvointia vahingoittavia ilmiöitä ovat eriarvoinen kohtelu, kiusaaminen, syrjintä ja rasismi. Ulkomaalaistaustaisten moninaista ryhmää kuvaa kokemukset toiseudesta – etenkin

50 October, 2018.

51 Helenius, 2022.

52 Helenius, 2022.

53 Kouluterveyskysely, 2021.

kun kyseessä on ihonväriältään, etnisyydeltään tai uskonnoltaan vähemmistöihin kuuluvat nuoret. Vähemmistöryhmään kuulumisen voi tarkoittaa toistuvia toiseuttavia kohtaamisia omassa elinympäristössä. Asetelma voi synnyttää vähemmistöstressiä, joka heikentää nuoren hyvinvointia ja terveyttä⁵⁴. Tutkijat Antti Kivijärvi ja Tuuli Kurki puhuvat myös erilaisuutta kokevien nuorten keskinäisestä solidaarisuudesta, mikä tarkoittaa jaettua kokemusta ulkopuolisuudesta suomalaisessa yhteiskunnassa⁵⁵. Syrjivä kiusaaminen haavoittaa niin lasten ja nuorten mielen-terveyttä kuin tunnetta yhteiskunnan oikeudenmukaisuudesta ja osallisuudesta. Vuoden 2019 Kouluterveyskyselyn tulosten osallisuuden kokemuksen ja koulukiusaamisen yhteyksiä on tutkittu perusopetuksen 8. ja 9. -luokkalaisten, lukiolaisten ja ammattioppilaitoksessa opiskelevien osalta⁵⁶. Näistä opintoasteista perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaista niillä, jotka sekä kiusasivat muita että joutuivat itse kiusatuiksi, oli matalampi kokemus osallisuudesta. Tutkimuksen mukaan osallisuuden kokemus oli sitä alhaisempi, mitä useammin kiusaamista tapahtui. Toisella asteella kiusatuksi joutuminen oli enemmän yhteydessä osallisuuden kokemukseen kuin kiusaamiseen osallistuminen.

Vuoden 2021 Kouluterveyskyselyn tulosten mukaan ulkomaalaistaustaiset nuoret joutuvat koulun lisäksi kokemaan eriarvoistavaa kohtelua myös vapaa-ajan harrastuksissa. Kouluterveyskyselyn 2017 aineistosta tehdyssä pro gradu -työssä tutkittiin yhteiskunnalliseen osallisuuteen vaikuttavia tekijöitä ja vapaa-ajan osallistumista⁵⁷. Tutkimuksessa tarkasteltiin ihoväriin, kielen ja ulkomaalaistaustan perusteella koetun syrjivän kiusaamisen yhteyttä osallisuuden kokemuksiin. Yhteiskunnallista osallisuuden taustamuuttujana tutkimuksessa oli Kouluterveyskyselyn väittämä siitä, kokeeko vastaaja olevansa tärkeä osa suomalaista yhteiskuntaa. Tulosten mukaan rasismien kokemus vaikutti erityisen voimakkaasti osallisuuden tunteeseen niillä, joiden äiti oli syntynyt Lähi-idässä, Somaliassa ja Aasiassa (Thaimaa, Kiina, Vietnam). Yhteiskunnallisen osallisuuden parhaita ennustajia olivat ystävyysuhteet, harrastetietoisuus, perheen talous ja vaikutusmahdollisuudet koulussa. Ohjattuun urheiluun osallistuminen oli yksi potentiaalinen rasismien kielteisiä vaikutuksia vaimentava tekijä. Vähäisen osallisuuden taustalla oli puolestaan yksinäisyyttä, heikkoa lukutaitoa, perheen taloudellista ahdinkoa, huonoksi koetua terveyttä ja harrastetietämättömyyttä.

Ina Juva on etnografisessa tutkimuksessaan kuvannut, miten opettajat ja oppilaat rakentavat koulussa normaaliutta omalla toiminnallaan. ”Ei-normaaliksi” nimetyllä oppilaalla oli suurempi riski joutua kiusaamisen kohteeksi. Opettajien ja kouluhenkilökunnan haastatteluisissa kävi ilmi, että etnisiin vähemmistöihin kuuluvien oppilaiden odotettiin sulautuvan suomalaiseen kulttuuriin. Suomalaisuus käsitettiin ideaaliksi, kun taas muut etniset identiteetit nähtiin lähtökohtaisesti ongelmallisina. Syrjivää kiusaamista ei tunnustettu rakenteellisena vaan yksilöiden välisenä

54 Majlander ym., 2023.

55 Kivijärvi, 2019; Kurki, 2008; Kurki, 2019.

56 Virrankari ym., 2020.

57 Launonen, 2019.

ilmiönä⁵⁸. Transit -tutkimuksen ulkomaalaistaustaisten nuorten laadullisissa haastatteluissa kuvattiin, että kiusaamisen ja rasismien kokemukset olivat heillä yleisiä peruskoulussa, mutta tutkittujen kokemukset syrjivästä kiusaamisesta vähenivät toisen asteen aikana sekä opinnoissa että vapaa-ajalla. Kuitenkin rasismien kokemuksissa voi olla merkittäviä eroja eri koulujen ja koulutusalojen välillä, ja niiden kartoittaminen vaatisi pidempikestoista seurantaa, lisää kenttätöitä ja etnografisia tutkimuksia⁵⁹. THL:n TEAviisarin perusopetuksen tiedonkeruun perusteella 88 prosenttia kouluista seuraa suunnitelmallisesti oppilaiden terveyttä ja hyvinvointia kirjaamalla ja tilastoimalla kaikki havaitut kiusaamis- ja väkivaltatapaukset⁶⁰. Oppilaaseen kohdistunutta rasistista syrjintää on huomattu ja kirjattu 19 prosentissa kouluista.

58 Juva, 2019.

59 Jahnukainen ym., 2019.

60 Helenius ym., 2022.

6. Moninaiset etniset identiteetit

- Maahanmuuttoikä ja maahanmuuttosukupolvi vaikuttavat koettuun kulttuuriseen ja etniseen identiteettiin.
- Nuorempana Suomeen muuttaneet kokevat enemmän kuulumisen tunnetta suomalaisuuteen, silti Suomessa syntyneistä tai alle kouluikässä Suomeen muuttaneista jopa kolmannes ei tuntenut itseään juurikaan suomalaiseksi Suomessa.
- Afrikkalaistaustaisista nuorista harvempi kokee kuulumista suomalaisuuteen kuin väestö muissa taustaryhmissä.
- Syrjinnän kokemukset vaikuttavat ulkomaalaistaustaisten nuorten yhteenkuuluvuuden tunteeseen.
- Kotoutuminen voi tapahtua rakenteellisesti mutta ei välttämättä sisäisesti tai kulttuurisesti.

Tutkittaessa ulkomaalaistaustaisten nuorten osallisuuden kokemuksia, on tärkeää myös huomioida sitä, miten ulkomaalaistaustaiset nuoret löytävät oman paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa. Ulkomaalaistaustaiset nuoret muovaavat identiteettiään sekä suhteessa suomalaisuuteen että perheensä taustamaihinkin ja juuriin, ja näiden lisäksi samalla myös usein varsin monietnisiin kaveripiireihin. Etnistä identiteettiä, eli kokemusta kuulumisesta tiettyyn etniseen ryhmään, neuvotellaan jatkuvasti ja se on dynaaminen, läpi elämän muovautuva prosessi riippuen paikasta ja elämäntilanteesta. Kuten Liisa Larja on Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimuksen (UTH) aineistossa osoittanut⁶¹, etniseen identifiikaatioon vaikuttaa maahanmuuttoikä, asumisaika ja lähtömaa, mutta myös ympäröivä yhteiskunta ja nuorten siellä kokema kohtelu. Rakenteellisen kotoutumisen, eli esimerkiksi koulutukseen ja työelämään siirtyminen, lisäksi myös niin sanottuun 'sisäiseen' kotoutumiseen eli kuulumisen tunteeseen suomalaiseen yhteiskuntaan ja vuorovaikutukseen myös muun kuin oman etnisen ryhmän kanssa on syytä kiinnittää huomiota ja sitä tukea.

Erityisesti teini-ikässä Suomeen muuttaneilla haasteet löytää oma paikka suomalaisessa yhteiskunnassa voi olla suurempi kuin täällä syntyneillä ja kasvaneilla. Larja havaitsi, että mitä nuorempana henkilö on muuttanut Suomeen, sitä useammin hänen identiteettistrategiansa on joko integraatio- tai sulautumisstrategia. 15–29-vuotiaista ulkomaalaistaustaisista itsensä täysin tai melko suomalaisiksi tunsivat 44 prosenttia. Kuitenkin yllättävää oli, että kolmannes

61 Larja, 2017.

Suomessa syntyneistä tai alle kouluikässä muuttaneista ei koe itseään juurikaan suomalaisiksi. Tämä ei välttämättä tarkoita, että olisi hyväksynyt eli on omaksunut niin sanotun eristäytymisen strategian, mutta ulkomaalaistaustaiset nuoret voivat kokea suomalaisuuden kategorian ulospäin sulkevaksi ja sen sijaan kiinnittyä paikallisempiin yhteisöihin kuten helsinkiläisyyteen tai vaikkapa kontulalaisuuteen⁶². Larjan mukaan eristäytymisstrategia on hieman yleisempää afrikkalaistaustaisilla nuorilla kuin muilla ryhmillä. Syrjintäkokemukset ovatkin yhteydessä eriytymisstrategiaan. Yhdenvertaisuusvaltuutetun selvityksessä tuotiin esiin, että jopa 67 prosenttia vastanneista afrikkalaistaustaisista oli kokenut syrjintää suomalaisessa koulussa ja monella kokemukset olivat alkaneet jo varhaiskasvatuksessa⁶³.

Samankaltaisia tuloksia havaittiin vuoden 2018 Nuorisobarometrissä, jossa tutkittiin muun muassa ulkomaalaistaustaisten nuorten identifioitumisstrategioita suhteessa suomalaisuuteen⁶⁴. Maahanmuuttoiällä oli vahva yhteys suomalaisuuden kokemukseen. Täysi-ikäisenä Suomeen muuttaneille on yleistä kokea itsensä ulkomaalaiseksi Suomessa, lapsena muuttaneille puolestaan harvinaista. Itsensä ainakin jonkin verran sekä ulkomaalaiseksi että suomalaiseksi koki puolet kaikista Suomeen muuttaneista. Nuorisobarometrissä havaittiin, että ulkomaalaistaustasta riippumatta kokemus omasta suomalaisuudesta on heikompi syrjintää kokeneilla ja niillä nuorilla, jotka tuntevat kuuluvansa johonkin vähemmistöön. Mielenkiintoista tuloksissa oli, että Suomeen muuttaneet nuoret vaikuttivat samastuvan suhteellisen voimakkaasti paikallisesti: omaan paikkakuntaan, maakuntaan sekä kylään tai kaupunginosaan. Kotiseututunteeseen ja kiinnittymiseen arkielämän paikkoihin vaikuttavat varsinaisen alueen ohella ainakin yhteisöllisyys, perheen ja läheisten ihmisten läsnäolo, sekä myös työ ja koulutus. Barometrissä lisätutkimustarvetta pohdittiin esimerkiksi siitä, kuinka Suomeen muuttaneiden alueeseen kiinnittymiseen vaikuttaa maahan muuttaneen väestön osuus alueella yleensä, ja omasta synnyinmaasta lähtöisin olevien osuus erityisesti.

Myös Koto-tietokanta kuvaa ulkomailla syntyneen ulkomaalaistaustaisen väestön yhteenkuuluvuuden tunnetta⁶⁵. Alle 39-vuotiaista suomalaiseen identiteettiin samastuvia oli noin 20 prosenttia, syntymämaan identiteettiin 24 prosenttia ja nämä yhdistävään kaksoisidentiteettiin 42 prosenttia ulkomaalaistaustaisesta väestöstä. Naisista (45 %) useampi identifioitui kaksoisidentiteetin kuin miehistä (40 %). Suomalaiseen identiteettiin samastuminen oli ulkomaalaistaustaisilla miehillä (21 %) yleisempää kuin naisilla (18 %). Afrikkalaistaustaiset kokivat harvemmin suomalaista identiteettiä (8 %), kun taas Venäjän ja entisen Neuvostoliiton alueilta sekä Lähi-idästä tai Pohjois-Afrikasta Suomeen muuttaneista siihen samastui noin neljännes. Afrikkalaistaustaisissa taas koettiin näistä ryhmistä eniten syntymämaan identiteetti

62 Eid ym., 2022.

63 Yhdenvertaisuusvaltuutettu, 2020.

64 Pekkarinen, E. ym. 2018.

65 Koto-tietokanta, yhteenkuuluvuuden tunne.

omaksi (30 %). Myös kaksoisidentiteettiä identifioiduttiin eniten afrikkalaistaustaisten ryhmässä (49 %), sekä Venäjältä ja entisen Neuvostoliiton alueilta Suomeen muuttaneissa (47 %).

Saarinen työryhmineen tutki kotoutumisen ja ulkopuolisuuden kokemuksia ulkomaalaistaustaisilla nuorilla tapaustutkimusten menetelmällä⁶⁶. Siinä haastateltiin nuoria, jotka ulkoisesti näyttivät kotoutuneen, mutta eivät olleet sitä sisäisesti. Ulkoisella kotoutumisella viitattiin ulkomaalaistaustaisiin nuoriin, jotka koulutuksesta, työpaikasta ja kielitaidosta huolimatta tunsivat itsensä ulkopuolisiksi. Sisäinen kotoutuminen puolestaan tarkoitti yhteenkuuluvuuden tunnetta muiden suomalaisten kanssa alkuperästä riippumatta. Tutkimuksessa mainittiin rakenteellisen kotoutumisen lisäksi myös miten niin sanottu kulttuurinen, vuorovaikutuksellinen ja identifioiva kotoutuminen toteutuu. Kulttuurinen kotoutuminen viittaa siihen, että ulkomaalaistaustainen on omaksunut vallitsevat normit ja toimintatavat osaksi omaansa, vuorovaikutuksellinen kotoutuminen puolestaan sitä, että ulkomaalaistaustaisella on toimivia, merkityksellisiä suhteita muuhun kuin omaan etniseen vähemmistöön. Identifioivasta kotoutumisesta puhutaan taas silloin, kun ulkomaalaistaustainen henkilö kokee itsensä uuden kotimaansa täysivaltaiseksi jäseneksi. Tutkimuksen nuoret kuuluivat tähän ryhmään, jossa kotoutumista sisäisesti ei tunnettu, vaikka ulkoisesti he olivatkin kiinni koulutuksessa. Nuoret kertoivat ulkopuolisuuden tunteistaan ja siitä, miten se vaikuttaa heidän tulevaisuuden suunnitelmiinsa koskien jatkokoulutusta ja kiinnittymistä suomalaiseen yhteiskuntaan. Kotoutuminen on kaksisuuntainen prosessi, jossa ulkomaalaistaustaisten sopeutumiseen vaikuttavat myös vastaanottavan maan toimintatavat ja vastaanottavuus. Kotoutuminen ei myöskään tapahdu suoraviivaisesti, vaan se voi edetä useamman erilaisen polun kautta.

66 Saarinen ym., 2019.

7. Harrastusten haastavat ympäristöt

- Muuta kuin suomen tai ruotsin kieltä äidinkielenään puhuvat kokivat useammin, että heillä on joko liian vähän tai liikaa vapaa-aikaa.
- Muunkieliset ovat tyytymättömämpiä vapaa-aikaansa kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvat.
- Ulkomaalaistaustaisilla lapsilla ja nuorilla on suomalaistaustaisia harvemmin jokin viikoittainen harrastus.
- Ulkomaalaistaustaiset pojat osallistuvat muita useammin ohjattuun liikuntaharrastukseen.
- Ulkomaalaistaustaiset pojat kokevat tyttöjä useammin, että asuinalueella on mielenkiintoista vapaa-ajan toimintaa ja tuntevat harrastusmahdollisuuksia paremmin.
- Vähemmistötaustaiset nuoret kokevat epäasiallista käytöstä harrastuksissa.

Vuoden 2020 Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksen mukaan muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvat lapset ja nuoret kokivat, että heillä toisaalta liian vähän vapaa-aikaa (muu äidinkieli 29 % vrt. suomi äidinkielenä 16 %) ⁶⁷. Toisaalta heistä myös suurempi osa koki, että heillä on liikaa vapaa-aikaa (muu äidinkieli 12 %, suomi äidinkielenä 5 %). Muu äidinkieli -ryhmään kuuluvat nuoret ovat myös selvästi tyytymättömämpiä vapaa-aikaansa. Kysyttäessä kuinka tyytyväinen olet vapaa-aikaasi asteikolla 4–10, muu äidinkieli -ryhmän keskiarvo oli 7,7 kun taas äidinkieleltään suomalaisten keskiarvo oli 8,3 ja ruotsinkielisten keskiarvo oli 8,4. Lapset ja nuoret, joilla on mielestään liikaa vapaa-aikaa, ovat keskimääräistä tyytymättömämpiä paitsi vapaa-aikaansa, myös ihmissuhteisiinsa, terveydentilaansa ja elämäänsä kaiken kaikkiaan. Liialliseksi koetun vapaa-ajan taustalla näyttää usein olevan muita riskitekijöitä, kuten työttömyyttä, runsasta pelaamista ja mahdollisesti yksinäisyyttä.

Kouluterveyskyselyn 2019 tuloksissa näkyy, että ulkomailla syntyneet, peruskoulun 8.–9.-luokkalaiset ja ammatillisia opintoja käyvät raportoivat useammin, että hoitavat perheenjäsenä tai muuta läheistä ihmistä vähintään viikoittain. Ulkomailla syntyneistä nuorista näin raportoi 13 prosenttia, kun suomalaistaustaisista luku oli kuusi prosenttia ja Suomessa syntyneistä ulkomaalaistaustaisissa 10 prosenttia. Hoivavastuu näyttää olevan yllättäen suurin oli suurin

67 Salasuo, 2020.

ulkomailla syntyneillä ulkomaalaistaustaisilla pojilla (15 %) verrattuna tyttöihin (10 %)⁶⁸. Hoitovastuun yhteyttä vapaa-ajan kokemuksiin voisi olla syytä tutkia lisää.

Kouluterveyskyselyn 2021 tulosten mukaan kerran viikossa harrastavia nuoria on sekä suomalais- että ulkomaalaistaustaisissa ryhmissä kaikilla kouluasteilla yli 80 prosenttia⁶⁹. Suomalaistaustaisista yli 90 prosenttia ilmoitti käyvänsä harrastuksissa vähintään kerran viikossa. Ulkomaalaistaustaisia nuorista pojat harrastivat yleisemmin kuin tytöt, mutta yli 80 prosenttia ulkomaalaistaustaisista tytöistäkin harrasti kerran viikossa. Suurimmat erot harrastusluvussa oli lukion suomalaistaustaisten poikien (99 %) ja ammatillisia opintoja käyvien ulkomaalaistaustaisten tyttöjen välillä (81 %).

Perheen sosioekonomisella tilanteella on ylipäänsä yhteys lasten liikunnan harrastamiseen. Vuoden 2018 Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksen mukaan Suomen koko väestössä hyvin toimeentulevien kotitalouksien lapset harrastavat liikuntaa 11 prosenttiyksikköä enemmän kuin niiden kotitalouksien lapset, joissa taloustilanne koetaan huonoksi⁷⁰. Perheen äidin koulutuksella oli selkeä yhteys yli 15-vuotiaiden nuorten liikunnan harrastamiseen. Myös korkeammin koulutetut nuoret harrastavat enemmän liikuntaa. Kaikkein vähiten liikuntaa harrastavat taas työttömät ja vanhempainvapaalla olevat nuoret. Näin ollen, kun ulkomaalaistaustaisten perheiden sosioekonominen asema jää muuta väestöä matalammaksi, on tällä todennäköisesti vaikutuksia myös nuorten liikunnan harrastamiseen. Kouluterveyskyselyn 2021 aineiston mukaan sekä peruskoulun 8.–9.-luokkalaisista että toisen asteen kaikista ulkomaalaistaustaisista nuorista kolmannes (30–38 %) koki, että itseä kiinnostavat harrastukset ovat liian kalliita. Lukiossa opiskelevista Suomessa ja ulkomailla syntyisistä ulkomaalaistaustaisista tytöistä peräti 40 prosenttia koki itseä kiinnostavat harrastukset liian kalliiksi.

Kuitenkin Kouluterveyskyselyn 2021 aineiston mukaan ulkomaalaistaustaiset peruskoulua ja ammattikoulua käyvät nuoret osallistuvat suomalaistaustaisia yleisemmin ohjattuun liikunta-harrastukseen. Esimerkiksi peruskoulun 8.–9.luokkalaisista ulkomaalaistaustaista (sekä Suomessa että ulkomailla syntyneistä) pojista yli puolet harrastaa liikuntaa ohjatusti, kun suomalaistaustaisista harrastaa 43 prosenttia. Toisella asteella liikunnan harrastaminen ohjatusti ei ole niin yleistä, mutta ammattikoulua käyvistä Suomessa syntyneistä ulkomaalaistaustaisista pojista 41 prosenttia harrastaa liikuntaa ohjatusti, kun luku on ulkomailla syntyneillä ulkomaalaistaustaisilla 33 prosenttia ja suomalaistaustaisilla 21 prosenttia. Lukiossa liikunnan ohjattu harrastaminen etenkin ulkomaalaistaustaisilla tytöillä on selkeästi vähäisempää kuin muilla (20 %).

68 Kouluterveyskysely, 2021.

69 mt.

70 Hakanen ym., 2018.

Kouluterveyskyselyn 2021 tulosten mukaan ulkomaalaistaustaisista Suomessa ja ulkomailla syntyneistä pojista sekä peruskoulussa että toisella asteella yli 40 prosenttia koki, että omalla asuinalueella järjestetään mielenkiintoista vapaa-ajan toimintaa, kun taas ulkomaalaistaustaisista tytöistä vain n. neljännes kokee näin. Suomessa ja ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista tytöistä n. 40 prosenttia tietää alueen harrastusmahdollisuuksista. Luku on pienempi kuin muissa ryhmissä sekä suomalaistaustaisten että ulkomaalaistaustaisten poikiin verrattuna.

Vuoden 2018 Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksen mukaan vähemmistötaustaisilla nuorilla on muita kielteisempiä kokemuksia harrastuksista. Zacheus ym. tutkimuksessa osoitetaan, että erilaisiin vähemmistöihin kuulumisen tai kokemus niihin kuulumisesta lisää merkittävästi lasten ja nuorten kohtaamaa epäasiallista kohtelua niin urheilua ja liikuntaa kuin kulttuuria, taidetta ja mediaa harrastavissa⁷¹. Useimmin kokemastaan epäasiallisesta kohtelusta kertoivat seksuaalivähemmistöihin kuuluvat, toimintarajoitteiset ja itsensä ulkonäkövähemmistöön tai johonkin muuhun vähemmistöön luokittelevat nuoret. Kaikkiaan vähemmistöjen kiusaamiskokemusten ero muihin vastaajiin on noin 10 prosenttiyksikön verran. Yleisimmin raportoitiin vähättelystä ja aliarvioinnista sekä ryhmän ulkopuolelle jättämisestä. Lapset ja nuoret kertovat myös pilkkaamisesta ja nimittelystä. Kaikista vastaajista 14 prosenttia kokee, että liikunnan ohjaaja (tai valmentaja) on kohdellut heitä usein tai joskus epäasiallisesti esimerkiksi peliajan saamisessa tai muussa liikunnan harrastamiseen liittyvässä kysymyksessä tai käytännössä. Etnisiin vähemmistöihin kuuluvat nuoret olivat kokeneet liikuntaharrastuksessa epäasiallisen kohtelun muotoja yleisemmin kuin sellaiset, jotka eivät tunne kuuluvansa etnisiin vähemmistöihin. Etniseen vähemmistöön kuuluvista 12 prosenttia kertoo joutuvansa usein ja 33 prosenttia joskus epäasiallisen kohtelun kohteeksi. Lisäksi huolestuttavaa on, että vapaa-aikatutkimuksen mukaan 12 prosenttia etnisiin vähemmistöihin kuuluvista on kokenut paljon fyysistä väkivaltaa ja 15 prosenttia paljon seksuaalista ahdistelua liikuntaharrastuksessa. Vuoden 2018 vapaa-aikatutkimuksen aineistossa erityisesti 15–29-vuotiaat nuoret ilmoittivat syrjinnän ja epäasiallisen kohtelun erääksi syyksi lopettaa kokonaan liikunnan harrastamisen.

71 Zacheus ym., 2018.

8. Työelämän haasteet

- 18–24-vuotiaiden Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten työllisyys on samaa luokkaa kuin suomalaistaustaisilla, mutta ulkomailla syntyneillä 15–39-vuotiailla matalampi kuin suomalaistaustaisilla.
- 15–39-vuotiaista työllisyysaste on matalin ulkomailla syntyneillä naisilla.
- Afrikkalaistaustaisten ylikoulutusluku oli suurin.
- Suomessa syntyneissä ulkomaalaistaustaisissa työttömiä ja työvoiman ulkopuolella olevia on enemmän kuin suomalaistaustaisissa.
- Ulkomaalaistaustaisilla nuorilla on useammin määräaikaisia ja osa-aikaisia työsuhteita kuin suomalaistaustaisella.
- Ulkomaalaistaustaiset tekevät suomalaistaustaisia useammin vuorotyötä, iltatyötä ja viikonlopputyötä.
- Alle 39-vuotiaista ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista kolmannes oli kokenut syrjintää työelämässä.
- Epätasa-arvoisuudet työurilla etenemisessä syntyperään liittyen on tärkeää tunnistaa, ja niitä tulisi ennaltaehkäistä ja korjata jo työurien alkuvaiheissa.

Vuoden 2021 kotoutumisen indikaattorit -tietokannan tilastojen mukaan työllisyysaste 18–39-vuotiailla ulkomailla syntyneillä ulkomaalaistaustaisilla on 56 prosenttia kun luku on suomalaistaustaisilla 70 prosenttia⁷². Ulkomailla syntyneillä naisilla työllisyysaste on selkeästi alhaisempi kuin saman ryhmän miehillä (48 % vs. 62 %). Taustaryhmistä afrikkalaistaustaisilla työllistymisaste oli alhaisin (47 %). Tilastojen mukaan ulkomaalaistaustaisilla työllisyysaste on parempi molemmilla sukupuolilla mitä kauemmin on viettänyt aikaa maassa. Ylikoulutusaste vuoden 2018 kotoutumisen indikaattorit -tilastoissa on ulkomailla syntyneillä alle 39-vuotiailla 31 prosenttia⁷³. Ylikoulutusasteella viitataan siihen, että henkilön koulutuksella ja taidoilla voisi työskennellä myös vaativammissa työtehtävissä. Suurin ylikoulutusaste on afrikkalaistaustaisten ryhmässä (41 %) prosenttia ja pienin virolaisilla (23 %). Vuoden 2021 tilastojen mukaan 18–39-vuotiaiden ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten työttömyysaste oli 17 prosenttia ja suomalaistaustaisilla ja suomalaissyntyisillä 10 prosenttia. Ulkomailla syntyneitä ulkomaalaistaustaisia naisia työttöminä oli viidennes.

72 Koto-tietokanta, työllisyysaste.

73 Koto-tietokanta, ylikoulutusaste.

Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten koulutusta ja työllisyyttä koskevassa raportissa 18–24-vuotiaiden pääasiallinen toiminta on melko samanlainen suomalaistaustaisten kanssa⁷⁴. Suomessa syntyneistä ulkomaalaistaustaisista 49 prosenttia oli työllisiä, kun suomalaistaustaisista 53 prosenttia oli työllisiä. Opiskelijoita oli molemmissa ryhmissä 30 prosenttia. Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset ovat kuitenkin suomalaistaustaisia hieman todennäköisemmin työttöminä ja työvoiman ulkopuolella (7 % vs. 9 %). Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten nuorten ja nuorten aikuisten kohdalla työllistymisen haasteet koskettavat erityisesti miehiä. Myös syrjäytymisvaarassa, eli koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevista nuorista selvästi suurempi osa on miehiä sekä suomalaistaustaisten että Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten kohdalla, mutta ulkomaalaistausten kohdalla työn ulkopuolisia on enemmän (10 % vs. suomalaistaustaisten 6 %). Ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten korkea työttömyys on ensisijaisesti naisten ongelma, mutta niin sanotun toisen sukupolven kohdalla miesten työllisyyteen tulisi kiinnittää enemmän huomiota.

Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimuksessa havaittiin, että miesten työllisyysaste kehittyy vastaavalla tavalla kuin suomalaistaustaisilla miehillä aina 25–29-vuotiaaksi saakka: tällöin noin kolme neljästä on kummassakin ryhmässä työssä⁷⁵. Tämän jälkeen ulkomaalaistaustaisilla miehillä työllisyys alkaa kuitenkin heiketä suhteessa suomalaistaustaisiin miehiin. Ulkomaalaistaustaisilla naisilla työllisyys alkaa puolestaan jäädä suomalaistaustaisten naisten työllisyyttä alhaisemmaksi jo 24 ikävuoden jälkeen. 25–29-vuotiailla ulkomaalaistaustaisilla naisilla on 51 prosenttia ja suomalaistaustaisilla naisilla 74 prosenttia. Tämä ero liittyy pitkälti ulkomaalaistaustaisten naisten varhaisempaan perheellistymiseen: ulkomaalaistaustaisista 20–24-vuotiaista naisista 15 prosenttia piti pääasiallisena toimintanaan omien lasten hoitoa, kun suomalaistaustaisista naisista vastaava osuus oli vain neljä prosenttia. Viisi vuotta vanhemmassa ikäluokassa lapsiaan hoiti 17 prosenttia ulkomaalaistaustaisista naisista siinä missä vasta 11 prosenttia suomalaistaustaisista naisista.

Maahanmuuttajien terveys- ja hyvinvointitutkimuksen aineiston somali- ja kurditaustaisten aikuisväestöjen työllisyyteen vaikuttavia tekijöitä tutkittaessa havaittiin, että nuorimmassa ikäryhmässä, 18–35-vuotiaissa, työssä olevia oli 47 prosenttia miehistä ja 36 prosenttia naisista⁷⁶. Nämä osuudet ovat melko matalia, mutta miesten osalta silti korkeampia kuin muissa työikäisissä ikäryhmissä.

Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimuksessa havaittiin, että vaikka ulkomaalaistaustaisella väestöllä on ylipäänsä enemmän määräaikaista työsuhdetta kuin suomalaisesta väestöllä, ei tämä näy juurikaan vielä nuorempien ikäluokkien kohdalla. Syntyperän mukainen ero alkaa ilmetä vasta 35 ikävuoden jälkeen, jolloin ulkomaalaistaustaisessa väestössä

74 Kaihovaara, 2021.

75 Larja ym., 2015.

76 Airila ym., 2020.

määräaikaisten työsuhteiden määrä ei vähene yhtä vahvasti kuin suomalaistaustaisessa väestössä⁷⁷. Samanlainen tilanne on havaittavissa työ osa-aikaisuuden osalta. 15–24-vuotiaissa osa-aikatyötä tekevien osuudet työllisistä eivät juurikaan eroa syntyperän mukaan (ulkomaalaisistaustaiset 39 % ja suomalaistaustaiset 43 %), mutta tätä vanhemmissa ikäryhmissä ulkomaalaistaustaisissa oli enemmän osa-aikatyössä olevia. Esimerkiksi 25–34-vuotiaissa osa-aikatyötä tekevien osuus työllisistä oli ulkomaalaistaustaisessa väestössä 19 prosenttia siinä missä suomalaistaustaisessa väestössä vain 11 prosenttia. Alityöllisyyden yleisyys ulkomaalaistaustaisessa väestössä ei synny halusta alityöllisyyteen, vaan vaikeudesta saada esimerkiksi koko-aikaista työtä halusta huolimatta. Samankaltainen tilanne syntyperään liittyen voidaan havaita myös vuorotyön, iltatyön ja viikonlopputyön osalta: esimerkiksi 15–24-vuotiaissa vuorotyötä teki 45 prosenttia ulkomaalaistaustaisista ja 38 prosenttia suomalaistaustaisista, ja syntyperän mukaiset erot kasvoivat korkeampiin ikäryhmiin siirryttäessä, suomalaistaustaisissa vuorotyötä tekevien osuuden pienentyessä huomattavasti nopeammin kuin ulkomaalaistaustaisissa. Epätasa-arvoisuudet työurilla etenemisessä syntyperään liittyen on tärkeää tunnistaa, ja niitä tulisi ennaltaehkäistä ja korjata jo työurien alkuvaiheissa. Vuoden 2018 Kotoutumisen indikaattoritilastossa alle 39-vuotiaissa ulkomailla syntyneissä ulkomaalaistaustaisissa kolmannes (32 %) oli kokenut syrjintää työelämässä. Eniten syrjintää työelämässä olivat kokeneet muu Afrikka -taustaryhmään kuuluvat henkilöt (40 %).

77 Sutela, 2015.

9. Elintapojen ja terveyden syntyperän mukaiset kuilut

- Ulkomailla syntyneet nuoret nukkuvat useammin alle kahdeksan tuntia yössä ja syövät harvemmin aamiaista suomalaistaustaisiin nuoriin verrattuna.
- Ulkomaalaistaustaiset nuoret kokevat terveydentilansa suomalaistaustaisia nuoria useammin huonoksi, erityisesti tyttöjen osalta.
- Raskaudenkeskeytykset ovat harvinaisimpia tytöillä, joiden molemmat vanhemmat ovat syntyneet ulkomailla.
- Arvio Suomessa syntyneiden tyttöjen ympärileikkausten määrästä on yllättävän suuri, ja asiaa tulisi tutkia lisää.

Vuoden 2021 Kouluterveyskyselyn tulosten mukaan ulkomaalaistaustaisilla nuorilla on elintavoissa sekä haasteita että voimavaroja⁷⁸. Esimerkiksi Suomessa syntyneistä ulkomaalaistaustaisista lukiolaisista 60 prosenttia kertoi nukkuvansa vähemmän kuin kahdeksan tuntia yössä. Sekä peruskoulun 8.–9.-luokkalaisista että toisella asteella opiskelevista ulkomaalaistaustaisista opiskelijoista vain harvempi kuin joka toinen söi aamupalan päivittäin. Toisaalta taas toisella asteella opiskelevat ulkomaalaistaustaiset nuoret raportoivat suomalaistaustaisia nuoria useammin liikkuvansa vähintään tunnin päivässä.

Koettu terveyden tila, eli ihmisen kokemus omasta yleisestä terveydentilasta, joka ennustaa hyvin myös yleistä toimintakykyä ja terveystalouden käyttöä, on ulkomaalaistaustaisilla nuorilla heikompi kuin suomalaistaustaisilla ikätovereillaan. Vuoden 2021 Kouluterveyskyselyn tuloksissa ulkomaalaistaustaisissa nuorissa oli hieman enemmän terveytensä vain kohtalaiseksi tai sitä heikommaksi kokevia (27 %) kuin suomalaistaustaisissa (24 %)⁷⁹. Etenkin Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten tyttöjen kokemus omasta terveydentilasta oli muita heikompi: 8.–9. luokilla ja toisella asteella heistä jopa 44–47 prosenttia koki terveytensä kohtalaiseksi tai sitä huonommaksi.

Somaattisen terveyden osalta eroja väestöryhmien välillä on havaittu erilaisiin suuntiin: esimerkiksi Kansallinen syntymäkohortti 1997-aineistossa astmaa havaittiin ulkomailla syntyneiden vanhempien lapsilla vähemmän kuin Suomessa syntyneiden vanhempien lapsilla, mutta atooppista ihottumaa puolestaan enemmän⁸⁰. Maaryhmät erosivat kuitenkin toisistaan: esimerkiksi

78 Kouluterveyskysely, 2021.

79 mt.

80 Kääriälä ym., 2020.

Lähi-idässä tai Afrikassa syntyneiden vanhempien lapsilla astmakin oli yleisempää (13 %) kuin Suomessa syntyneiden vanhempien lapsilla (10 %). On kuitenkin tärkeää muistaa, että koska kohortin tarkastelu perustuu rekisteritietoon eli palvelujen käyttöön, palvelujen ulkopuolella olevat jäävät tämän tarkastelun ulkopuolelle palvelujen mahdollisesta tarpeesta riippumatta. Lasten ja nuorten kuolleisuus ei eronnut syntyperän mukaisten ryhmien välillä.

Kansallinen syntymäkohortti 1997-aineisto osoitti, että raskaudenkeskeytykset olivat harvinaisimpia tytöillä, joiden molemmat vanhemmat olivat syntyneet ulkomailla (0,4 %) ja yleisimpiä tytöillä, joiden vanhemmista toinen oli syntynyt ulkomailla (2 %; vrt. 1 % kun molemmat vanhemmat syntyneet Suomessa).

Vuoden 2019 Kouluterveyskyselyn avulla saatiin ensimmäistä kertaa arvio Suomessa asuvien teini-ikäisten tyttöjen ympärileikkaustilanteesta⁸¹. Tyttöjen ja naisten ympärileikkaus eli sukuelinten silpominen tarkoittaa ulkoisten sukuelinten vahingoittamista tai poistamista ilman lääketieteellistä syytä. Lukiossa ja ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevista tytöistä yhteensä 80 henkilöä eli 0,2 prosenttia raportoi olevansa ympärileikattu. Niistä tytöistä, jotka ilmoittivat toisen tai molempien vanhempiensa olevan ulkomailla syntyneitä, 24 henkilöä eli 0,6 prosenttia kertoi olevansa ympärileikattu. Ulkomailla syntyneitä ympärileikattuja tyttöjä oli vastanneissa 18 henkilöä eli 1,1 prosenttia. Tytöistä, joiden vanhemmat ovat Suomessa syntyneitä, kertoi olevansa ympärileikattuja 27 henkilöä lukiossa eli 0,1 prosenttia ja 16 henkilöä ammatillisessa oppilaitoksessa eli 0,2 prosenttia. Suomessa syntyneiden ympärileikattujen tyttöjen määrä oli yllättävän suuri. Heistä 92 prosenttia kertoi asuneensa Suomessa koko ikänsä.

81 Koukkula ym., 2020.

10. Psykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin polarisaatio

- Mielenterveysoireet ja psyykinen kuormittuneisuus on yleisempää ulkomaalais-taustaisilla nuorilla suomalaistaustaisiin nuoriin nähden ja ulkomaalais-taustaisten nuorten, etenkin itse Suomeen muuttaneiden, mielenterveys tarvitseekin erityistä huomiota.
- Mielenterveysoireet ovat yleisimpiä Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alueilta Suomeen muuttaneiden nuorten ryhmässä, ja nuorten turvapaikanhakijoiden mielenterveyden tila on hälyttävä.
- Myös niiden nuorten mielenterveyden tila, joiden perheissä toinen vanhempi on Suomessa ja toinen ulkomailla syntynyt, tulee kiinnittää huomiota.
- Ulkomaalaistaustaisten nuorten ryhmä on kahtiajakoinen koetun positiivisen mielen hyvinvoinnin osalta: suomalaistaustaisiin nuoriin nähden suurempi osa kokee matalaa mielen hyvinvointia, mutta samalla suurempi osa myös korkeaa mielen hyvinvointia.
- Koettu syrjintä ja sosiaalisen tuen puutteet ovat yhteydessä ulkomaalaistaustaisten nuorten mielenterveysoireisiin, mikä korostaa näiden tekijöiden korjaamista osana nuorten mielenterveysongelmien korjaamista.
- Yksinäisyyden kokemukset ovat yleisempiä ja tyytyväisyys elämään harvinaisempaa ulkomaalaistaustaisilla nuorilla suomalaistaustaisiin verrattuna.

Useat tutkimukset osoittavat, että mielenterveysoireiden ja psyykkisen kuormittuneisuuden esiintyvyys on ulkomaalaistaustaisilla nuorilla yleisempää kuin suomalaistaustaisilla. Esimerkiksi vuoden 2021 Kouluterveyskyselyn 8.–9.-luokkalaisten tuloksissa ulkomailla syntyneistä nuorista kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta koki 23–25 prosenttia ulkomaalaistaustaista nuorista, kun vastaava osuus oli 19 prosenttia niistä nuorista, joiden molemmat vanhemmat olivat Suomessa syntyneitä⁸². Myös lukiossa opiskelevista ulkomaalaistaustaisista noin neljännes oli kokenut kohtalaista tai vaikeaa ahdistusta, ammatillisissa opinnoissa osuus oli hieman pienempi, 17 prosenttia. Ahdistusoireiden yleisyys on kasvanut vuoden 2019 Kouluterveyskyselyn tuloksista syntyperästä riippumatta. Vuoden 2017 Kouluterveyskyselyn 8.–9.-luokkalaisten aineistossa mielenterveysoireita esiintyi ensimmäisen polven nuorilla, eli itse Suomeen

82 Helenius ym., 2022.

muuttaneilla nuorilla, useammin (26 %) kuin toisen polven, Suomessa syntyneillä ulkomaalais-taustaisilla nuorilla (18 %) tai suomalaistaustaisilla nuorilla (13 %)⁸³.

Ulkomaalaistaustaisten nuorten mielenterveysoireiden esiintyvyydessä on havaittu merkittäviä eroja myös taustamaaryhmien välillä. Esimerkiksi siinä missä Ulkomailla syntyneiden hyvinvointi-tutkimuksen (FinMonik) koko ulkomailla syntyneessä väestössä psyykkistä kuormittuneisuutta oli 19 prosentilla 20–29-vuotiaiden ikäryhmässä, Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alueilta muutta-neista osuus oli peräti 31 prosenttia⁸⁴. Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta Suomeen muuttaneiden nuorten psyykkisen hyvinvoinnin tilanne herättää siis erityistä huolta.

Toisaalta Kansallinen syntymäkohortti 1997-tutkimus toi puolestaan kiinnostavasti esiin, että niille lapsille, joiden vanhemmista toinen oli syntynyt ulkomailla, oli asetettu mielentervey-den tai käyttäytymisen häiriön diagnoosi erikoissairaanhoidossa useammin (24 %) kuin lap-sille, joiden molemmat vanhemmat olivat Suomessa (20 %) tai ulkomailla (16 %) syntyneitä⁸⁵. Masennusdiagnoosi oli asetettu viidelle prosentille lapsista, joiden molemmat vanhemmat olivat ulkomailla syntyneitä, yhdeksälle prosentilla lapsista, joiden molemmat vanhemmat olivat Suomessa syntyneitä, ja 12 prosentille lapsista, joiden toinen vanhempi oli ulkomailla ja toinen Suomessa syntynyt. Tämä kiinnostava ryhmien välinen asetelma havaittiin kaikissa taustamaaryhmissä. Samankaltainen ryhmien välinen tilanne havaittiin myös psyykelääkkeiden käytön osalta. Nämä ryhmien väliset erot ovat kiinnostavia ja nostavat erityiseen kiinnostuk-seen ne nuoret, joiden perheissä on toinen vanhempi Suomessa ja toinen ulkomailla syntynyt. Tuloksissa on toki tärkeää muistaa, että ne kertovat erikoissairaanhoidotasoisten palvelujen käytöstä, ei välttämättä kaikista palveluista tarvitsevista ja kenties niiden ulkopuolella olevista.

Toisaalta vuoden 2019 Kouluterveyskyselyn aineistossa on havaittu, että vaikka ulkomaalais-taustaisten nuorten osalta riski kuulua matalan positiivisen mielenterveyden ryhmään on kolminkertainen suomalaistaustaisiin nuoriin verrattuna (26 % ja 9 %), on ulkomaalaistaustais-ten nuorten joukossa kuitenkin myös keskimääräistä enemmän mielenterveydeltään kukois-tavia yksilöitä (17 % ja 12 %)⁸⁶. Ulkomaalaistaustaisten nuorten joukossa voi siis huomata mielenterveyden polarisaatiota: yhtäältä on runsaammin oireilevia Suomen koko väestöön näh-den, toisaalta taas paljon mielenterveydeltään hyvinvoivia. Esimerkiksi ydinperheessä asuminen, vanhempien korkeampi koulutusaste sekä perheen hyvä taloudellinen tilanne selittävät positiivista mielenterveyttä, syntyperästä riippumatta. Vastaavasti matalaa positiivisen mielentervey-den tasoa selittävät puolestaan vanhempien työttömyys, alhainen koulutusaste, perheen heikko taloudellinen tilanne sekä perhesuhteiden moninaisuus (esim. yksinhuoltajuus tai uusperhe).

83 Abdulhamed ym., 2022.

84 Robertsson ym., 2022.

85 Kääriälä ym., 2020.

86 Appelqvist-Schmidlechner ym., 2019.

Syrjintäkokemusten on havaittu olevan yhteydessä masennus- ja ahdistuneisuusoireisiin 8–9.-luokkalaisilla ulkomaalaistaustaisilla nuorilla⁸⁷. Syrjintäkokemusten yhteys mielenterveysoireisiin oli voimakkaampi Suomeen muuttaneilla nuorilla (ensimmäinen sukupolvi) kuin Suomessa syntyneillä ulkomaalaistaustaisilla nuorilla (toinen sukupolvi). Yhteiskunnan vastaanottavuutta ja syrjinnän vastaista työtä vahvistamalla voidaan siis vaikuttaa myönteisesti ulkomaalaistaustaisten nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Tällaista yhteiskunnallista kehitystä tulisi siis määrätietoisesti tukea.

Myös keskusteluvaikeuksien vanhempien kanssa ja sosiaalisen tuen puutteiden on havaittu olevan yhteydessä ulkomaalaistaustaisten nuorten ahdistuneisuus- ja masentuneisuusoireiden esiintyvyyteen⁸⁸. Vanhempien mielenterveysongelmien osuutta asetelmassa olisi syytä tutkia lisää, ja pyrkiä vaikuttamaan myönteisesti siihen, miten he pystyvät tukemaan perheen nuoria ja heidän mielenterveyttään. Perheen nuoret voivat kotoutua uuteen kotimaahan vanhempiaan nopeammin, mikä voi aikaansaada vanhempien ja lasten väliseen asetelmaan hankaluutta. Lapset voivat joutua tukemaan vanhempiaan päivittäisissä asioissa (esim. tulkkaus), ja erilaisten kulttuuristen identiteettien rakentuminen ja yhteen sovittaminen ympäristöjen normien kanssa voi olla nuorelle henkisesti kuormittavaa.

Turvapaikanhakijanuorilla mielenterveyden oireet ja mieltä järkyttävät kokemukset ennen Suomeen tuloa ovat todella yleisiä. Turvapaikanhakijoiden terveys- ja hyvinvointitutkimuksen (TERTTU) aineistossa 18–29-vuotiaista juuri Suomeen saapuneista turvapaikanhakijoista peräti 44 prosentilla oli merkittäviä masennus- ja ahdistuneisuusoireita, 37 prosentilla nukkumisvaikeuksia ja yhdeksällä prosentilla itsemurha-ajatuksia⁸⁹. 86 prosenttia oli kokenut vähintään yhden järkyttävän tapahtuman ennen Suomeen tuloa. Esimerkiksi 61 prosenttia oli joutunut fyysisen vahingon kohteeksi, 59 prosenttia oli nähnyt toisen ihmisen väkivaltaisen kuoleman tai loukkaantumisen, 41 prosenttia oli ollut kidutettuna ja 35 prosenttia vangittuna tai kidnapattuna. 13–17-vuotiaista 35 prosentilla oli merkittäviä psykososiaalisia ongelmia. 53 prosentilla oli kaverisuhteiden ongelmia, 43 prosentilla tunne-elämän ongelmia, 24 prosentilla käytösoireita ja 10 prosentilla yliaktiivisuuden tai tarkkaavuuden ongelmia. 87 prosenttia oli kokenut vähintään yhden järkyttävän tapahtuman ennen Suomeen tuloa. Esimerkiksi 43 prosentilla joku todella rakas henkilö oli kuollut, 40 prosenttia oli nähnyt toiselle tapahtuvaa ruumiillista väkivaltaa, 21 prosenttia oli joutunut eroon perheestään vastoin tahtoaan, ja 25 prosenttia oli vahingoitettu tai yritetty vahingoittaa ruumiillisesti. Nuorten turvapaikanhakijoiden mielenterveyden tila on siis hälyttävä ja siihen tulisi kohdistaa runsaasti voimavaroja.

Yksinäisyyden kokemukset ovat yleisempiä ulkomaalaistaustaisilla nuorilla kuin suomalais-taustaisilla nuorilla. Ulkomaalaistaustaisista 8.–9.-luokkalaisista nuorista joka viides (20 %) oli

87 Abdulhamed ym., 2022.

88 mt.

89 Skogberg ym., 2019.

tuntenut itsensä yksinäiseksi, mikä oli suurempi osuus kuin suomalaistaustaisissa nuorissa (15 %)⁹⁰. Lukiossa ulkomailla syntyneistä tytöistä yli neljännes (27 %) koki itsensä yksinäiseksi. Ulkomailla syntyneet ulkomaalaustaustaiset nuoret (18 %) olivat yli kaksi kertaa useammin ilman läheistä ystävää kuin suomalaistaustaiset nuoret (8 %). Perusopetuksen 8.–9. luokkaa käyvästä ulkomailla syntyneistä pojista 22 prosenttia kertoi, että heillä ei ole yhtään läheistä ystävää. Myös tyytyväisyydessä elämään on havaittu eroja syntyperän ja sukupuolen mukaan. Vuoden 2021 Kouluterveyskyselyssä tyytyväisimpiä elämäänsä ollaan suomalaissyntyisten poikien keskuudessa (81 %) ja vähiten elämäänsä tyytyväisiä on ulkomaalaistaustaisissa ammatillista koulua käyvissä tytöissä (50 %)⁹¹.

Kotoutumispolitiikalla, ympäröivän yhteiskunnan vastaanottavuudella on osoitettu olevan vaikutusta maahanmuuttotaustaisen väestön hyvinvointiin. Myös sosiaalisen ympäristön vihapuhe ja koettu rasismi vaikuttavat koettuun mielen hyvinvointiin⁹². Olisi myös tärkeä tutkia miten ulkomaalaistaustaisten perheiden osallisuutta ja toimijuutta voisi paremmin tukea.

90 Kouluterveyskysely, 2021.

91 mt.

92 Korhonen ym., 2016.

11. Päihteiden käytön huolet

- Humalahakuinen juominen on yleistä erityisesti ulkomailla syntyneillä ulkomaalaistaustaisilla pojilla, ja poikien tilanne kaipaakin erityistä huomiota.
- Tupakointi on yli kaksi kertaa yleisempää ulkomailla syntyneillä ulkomaalais-taustaisilla nuorilla kuin suomalaistaustaisilla nuorilla.
- Kannabiksen ja muiden huumeiden kokeilu ja käyttö on ulkomaalaistaustaisilla pojilla yleisempää kuin muulla ikäluokalla.
- Toisaalta myös raittius on ulkomaalaistaustaisilla nuorilla selvästi yleisempää kuin suomalaistaustaisilla nuorilla ja varsinkin ulkomaalaistaustaiset tytöt juovat alkoholia humalahakuisesti vertaisiaan harvemmin.

Ulkomaalaistaustaisten nuorten päihteiden käyttöön liittyy joitain keskenään ristiriitaisia havaintoja, ja erityisesti ulkomailla syntyneiden poikien tilanne vaikuttaa huolestuttavalta. Vuoden 2021 Kouluterveyskyselyn mukaan vähintään kerran kuussa humalaan juovia oli 8.–9.-luokkalaisista ulkomailla syntyneistä pojista peräti 24 prosenttia, kun vastaava osuus Suomessa syntyneistä ulkomaalaistaustaisista pojista oli 10 prosenttia ja suomalaistaustaisista pojista kahdeksan prosenttia⁹³. Samankaltainen tilanne syntyperäryhmien välillä havaittiin myös lukiolaisten ikäryhmässä. Ammatillisessa koulutuksessa noin neljäsosa nuorista joi humalahakuisesti vähintään kerran kuukaudessa, syntyperästä riippumatta. Sen sijaan ulkomaalaistaustaisten tytöt lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa joivat alkoholia humalahakuisesti selvästi vertaisiaan harvemmin. Myös raittiiden osuus kaikilla koulutusasteilla oli suurin Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten nuorten ryhmässä, 77 prosenttia. Osa tutkimuksista ei ole osoittanut eroja nuorten humalajuomisessa syntyperän mukaan⁹⁴.

Ulkomailla syntyneet ulkomaalaistaustaiset nuoret myös tupakoivat päivittäin yli kaksi kertaa useammin kuin suomalaistaustaiset nuoret (18 % vs. 8 %)⁹⁵. Yleisintä päivittäinen tupakointi oli ulkomailla syntyneillä nuorilla 8.–9.-luokkalaisissa ja ammatillisessa koulutuksessa olevissa.

Myös kannabiksen ja muiden huumeiden kokeilun ja käytön on havaittu olevan ulkomaalais-taustaisilla pojilla yleisempää kuin suomalaistaustaisilla pojilla sekä 8.–9.-luokkalaisissa⁹⁶ että toisella asteella. Tutkimukset ovat osoittaneet myös taustamaaryhmäkohtaisia eroja kannabiksen käytössä: esimerkiksi Maahanmuuttajien terveys- ja hyvinvointitutkimuksessa (Maamu)

93 Kouluterveyskysely, 2021.

94 Kataja ym., 2022.

95 Kouluterveyskysely, 2021.

96 Kataja ym., 2022.

havaittiin, että 18–29-vuotiaista venäläistaustaisista nuorista kannabista oli joskus käyttänyt peräti 42 prosenttia miehistä ja 33 prosenttia naisista⁹⁷.

Turvapaikanhakijanuorilla on puolestaan suurta vaihtelua päihteiden käytössä iän ja päihteen mukaan. Turvapaikanhakijoiden terveys- ja hyvinvointitutkimuksen (TERTTU) aineistossa juuri Suomeen saapuneilla turvapaikanhakijanuorilla ei esiintynyt juurikaan alkoholin tai huumeiden käyttöä⁹⁸. 13–17-vuotiaissa turvapaikanhakijanuorissa myös tupakointi oli harvinaista: vain kuudesosa oli edes kokeillut tupakkatuotteita. Sen sijaan 18–29-vuotiaista päivittäin tupakoivia oli 22 prosenttia, mikä on taas runsaasti.

Ulkomaalaistaustaisten poikien päihteiden käyttö herättää huolta ja siihen olisi syytä kiinnittää erityistä huomiota. Päihteiden käytön taustalla voi olla yleisempään huonovointisuuteen liittyviä tekijöitä, kuten mielenterveysongelmat ja erilaiset järkyttävät kokemukset, syrjintä ja osattomuuden ja turvattomuuden kokemukset, perheen ongelmat ja sosioekonominen asema, näköalattomuus ja muut hyvinvointihaasteet.

97 Castaneda ym. 2012.

98 Skogberg, ym., 2019.

12. Yleiset turvattomuuden kokemukset

- Ulkomaalaistaustaiset nuoret kokevat fyysistä uhkaa ja väkivaltaa, seksuaalista ahdistelua ja väkivaltaa sekä perheväkivaltaa useammin kuin suomalaistaustaiset nuoret.
- Fyysisen uhan ja seksuaalisen häirinnän kokemukset ovat yleisimpiä ulkomailla syntyneillä pojilla.
- Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden riski syyllistyä rikokseen ja joutua rikoksen uhriksi on muuta väestöä korkeampi, mutta tieto nuorten ikäryhmästä on niukkaa.
- Viharikollisuus on kasvanut etenkin nuorissa ikäryhmissä yhteiskunnan jännitteiden kasvaessa, ja yhteiskunnan vastaanottavuuteen olisikin syytä kiinnittää erityistä huomiota.

Erilaiset turvattomuuden kokemukset, kuten fyysinen uhka, väkivalta ja seksuaalinen häirintä, ovat huolestuttavan yleisiä ulkomaalaistaustaisilla nuorilla, ja oletettavasti vaikuttavat oleellisesti muuhun hyvinvointiin, elämään, arkeen ja ihmissuhteiden muodostamiseen.

Vuoden 2021 Kouluterveyskyselyn tulosten mukaan fyysistä uhkaa kuluneen vuoden aikana oli kokenut 27 prosenttia 8.–9.-luokkalaisista ulkomailla syntyneistä nuorista, mikä oli selvästi enemmän kuin suomalaistaustaisilla nuorilla (15 %)⁹⁹. Ulkomailla syntyneistä pojista osuus oli peräti 35 prosenttia. Ammatillisessa koulutuksessa opiskelevista Suomessa ja ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista pojista noin neljännes on kokenut fyysistä uhkaa, lukiossa opiskelevista noin 15 prosenttia. UTH-tutkimuksen mukaan 12 prosenttia 15–29-vuotiaista ulkomaalaistaustaisista nuorista oli kokenut väkivaltaa viimeksi kuluneen vuoden aikana, sekä naisista että miehistä¹⁰⁰. Erityisesti naisilla väkivallan kokeminen oli yleisempää, mitä nuorempi henkilö oli (vrt. 30–64-vuotiailla 4–5 %).

Myös seksuaalisen häirinnän kokemukset ovat huolestuttavan yleisiä ulkomaalaistaustaisilla nuorilla, samoin kuin muissakin haavoittuvassa asemassa olevilla nuorilla, kuten toimintarajoitteisilla tai sijoitettuna asuvilla nuorilla¹⁰¹. Ulkomailla syntyneet ulkomaalaistaustaiset nuoret olivat useammin kokeneet häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua kuluneen vuoden

99 Ikonen, 2018.

100 Erhola ym., 2018.

101 Ikonen, 2018.

aikana, peräti 36 prosenttia. Kokemus oli yleinen myös nuorilla, joilla toinen vanhempi on ulkomaalaistaustainen. Myös sukupuolittaiset tarkastelut ovat kiinnostavia. Ulkomaalaistaustaisista tytöistä 45 prosenttia eri kouluasteilla kertoi kokeneensa seksuaalista ehdottelua ja ahdistelua, joka on hieman harvemmin kuin suomalaistaustaisilla tytöillä (50 %). Pojilla kokemus seksuaalisesta ehdottelusta ja ahdistelusta on ulkomailla syntyneillä ulkomaalaistaustaisilla puolestaan huomattavasti yleisempää kuin suomalaistaustaisilla pojilla sekä peruskoulussa (19 % vs. 8 %), mutta myös ammatillisella toisella (19 % vs. 6 %). Myös seksuaalisen väkivallan kokemuksia kuluneen vuoden aikana oli huomattavasti useammalla ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista 8.–9.-luokkalaisista nuorista (20 %) kuin suomalaistaustaisista (8 %), pojista peräti neljänneksellä.

Kansallisessa lapsisuhritutkimuksessa selvitettiin kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisten lasten ja nuorten kokemaa väkivaltaa eri elämänalueilla, myös syntyperän mukaan¹⁰². Perheessä koetun henkisen väkivallan osalta nuoren vanhempien ulkomaalaistausta ei ollut yhteydessä väkivallan kokemiseen. Sen sijaan ulkomaalaistaustaisten vanhempien lapsista 25 prosenttia raportoi kokeneensa lievää perheväkivaltaa, kun suomalaistaustaisten vanhempien lapsista vastaava osuus oli 18 prosenttia. Vanhempien ulkomaalaistausta näyttää lisäävän myös kotona todistetun fyysisen lähisuhdeväkivallan todennäköisyyttä: ulkomaalaistaustaisista lapsista ja nuorista kuusi prosenttia oli todistanut fyysistä lähisuhdeväkivaltaa, kun vastaava osuus suomalaistaustaisten vanhempien lapsista ja nuorista oli neljä prosenttia. Vanhempien syntymämaa oli yhteydessä myös poikien seksuaalisen kanssakäymisen kokemuksiin aikuisen kanssa: niistä pojista, joiden toinen tai molemmat vanhemmat ovat ulkomaalaistaustaisia, seitsemän prosenttia raportoi seksuaalisen kanssakäymisen kokemuksia aikuisen kanssa, kun suomalaistaustaisten vanhempien pojista niitä raportoi kaksi prosenttia. Ulkomaalaistaustaisten vanhempien lapset kokivat hieman useammin väkivaltaa myös harrastuksissa. Muualla syntyneet lapset ja nuoret sekä muun kieliset kokevat enemmän seksuaaliväkivaltaa harrastuksissa kuin Suomessa syntyneet lapset. Sama ilmiö tuli esiin Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksessa muuta kuin suomea äidinkielenään puhuvien osalta¹⁰³.

Nuorisoriikollisuudesta syntyperän huomioivia tietoja on saatavilla vain niukalti. Kansallinen syntymäkohortti 1997-tutkimuksessa selvitettiin 16–18-vuotiaana tehtyjen rikosten rikosseuraamuksia, mutta eri syntyperän mukaisten ryhmien välillä ei havaittu suuriakaan eroja: rikostuomion tai rangaistusmääräyksen saaneita oli 13 prosenttia nuorissa, joilla oli Suomessa syntyneet vanhemmat tai jos toinen vanhempi oli ulkomailla syntynyt, ja kymmenen prosenttia, jos molemmat vanhemmat olivat ulkomailla syntyneitä¹⁰⁴.

102 Mielityinen, ym., 2023.

103 Zacheus ym., 2018.

104 Kääriälä, ym., 2020.

Kun tarkastellaan kaikkia ikäryhmiä nuorten sijaan, ulkomaalaistaustaisen väestön riski syyllistyä rikokseen ja joutua rikoksen uhriksi on muuta väestöä korkeampi¹⁰⁵. On kuitenkin tärkeää huomata, että osa näistä eroista selittyy myös sillä, että ulkomaalaistaustaisen väestön ikärakenne on nuorempi kuin Suomen koko väestössä, ja sekä rikosten tekeminen että niiden uhriksi joutuminen on kaikkiaan yleisempää nuoruuden ikävaiheessa muihin ikävaiheisiin nähden. Myös vihamotivoitunut rikollisuus on lisääntynyt nuorten ikäryhmien keskuudessa, kun kasvanut maahanmuutto esimerkiksi vuonna 2015 vahvisti yhteiskunnallisia jännitteitä¹⁰⁶. Syntyperän huomioivan nuorisoriikollisuutta ja viharikollisuutta olisi syytä tutkia lisää. On myös tärkeää huomioida, että etenkin nuoret rodullistetut miehen kohtaavat kontrollointia ja etnistä profilointia poliisien ja vartijoiden toimesta. Vuonna 2018 julkaistussa Pysäytetyt-tutkimuksessa havaittiin, että nuoret rodullistetut miehet joutuvat todennäköisemmin pysäytetyiksi kaupunkitiloissa kuten kaduilla, puistoissa, joukkoliikenteessä sekä juna- ja metroasemilla¹⁰⁷. Lisäksi erityisesti romanivähemmistöön kuuluvat ja afrikkalaistaustaiset miehet kertoivat tulleen poliisin pysäyttämiksi autoa ajaessaan. Hankkeen tutkijat ovat havainneet julkisen keskustelun sukupuolittuneet ja sukupolvittuneet diskurssit suhteessa maahanmuuttoon ja turvallisuuteen: ei-valkoisiksi rodullistetut nuoret miehet nähdään usein turvallisuusuhiksi, mikä voi johtaa tähän ryhmään kohdistettaviin suhteettoman yleisiin kontrollitoimenpiteisiin.

105 Näsi, 2021.

106 Kaakinen ym., 2021.

107 Keskinen ym., 2018.

Myös Kelan toteuttamassa tuoreessa selvityksessä havaittiin, että ulkomaalaistaustaiset lapset, nuoret ja perheet ovat kuntoutuspalvelujen saamisessa väliinpuotoajajoukkona¹¹⁰. Erityisiä haasteita havaittiin esimerkiksi kuntoutukseen ohjautumisessa ja pääsyssä, kuntoutuksen käytännön sujuvuudessa ja prosessin hallinnassa, terapiasuhteen rakentumisessa ja kuntoutuksen kiinnittymisessä arkeen.

Palveluihin pääsy on siis ulkomaalaistaustaisille nuorille mutkikkaampaa kuin suomalais-taustaisille. Tämä tarkoittaa, että palveluja ja palvelujärjestelmää on tarpeen kehittää ja kohdentaa huomioimaan paremmin ulkomaalaistaustaiset nuoret sekä heidän vanhempansa. Ulkomaalaistaustaiset asiakkaat tulee huomioida asiakaskuntana erityisesti sekä kehittää palveluita niin, että palvelut pääsevät toteutumaan yhdenvertaisesti kaikille väestössämme. Monien palvelujen kehittäminen on ollut tutkitusti hyödyllistä, esimerkiksi kotoutumissuunnitelman systemaattisella käyttöönotolla on ollut myönteisiä vaikutuksia lasten koulunkäyntiin ja myöhempään sijoittumiseen työelämään sekä elämänpolkuihin¹¹¹.

Lasten ja nuorten palvelujen yhdenvertaisen saavutettavuuden raportissa nuorilta kysyttiin sosiaali- ja terveyspalveluihin liittyviä mielipiteitä ja kokemuksia¹¹². Nuoret toivat esiin palveluihin pääsyn esteeksi tiedon puutteen siitä, mihin palveluihin missäkin tilanteessa hakeutua. Esteenä palveluihin hakeutumisessa nuoret mainitsivat myös häpeään ja ahdistukseen liittyvät tunteet, joita voi lievittää avoin keskustelu ja tiedottaminen. Nuoret kokivat, että ymmärrettävyyden lisääminen sekä selkeä kieli helpottavat palveluun hakeutumista. Todennäköisesti samat syyt estävät myös ulkomaalaistaustaisia nuoria hakeutumasta palvelujen piiriin. Lisäksi ulkomaalaistaustaiset nuoret voivat kokea palvelujärjestelmää kohtaan epäluottamusta, mikä voi estää palveluihin hakeutumista¹¹³. ”Valkoisiin palveluihin” ei hakeuduta yhtäältä ylisukupolvisen epäluottamuksen vuoksi (eli perheissä ja yhteisöissä voi olla laajempaakin epäluottamusta tukipalveluiden pyyteettömyyteen) ja toisaalta nuoret on ”peloteltu hiljaisiksi” järjestelmän puolelta, kun nuorten luottamuksellisesti jakamia asioita on kerrottu eteenpäin joko heidän huoltajilleen tai toisille ammattilaisille. Ulkomaalaistaustaisten nuorten yksilöllisen tuen lisäksi palvelun tarjoajien toimintatapoihin sekä asenteisiin tulee aktiivisesti vaikuttaa. Esimerkiksi terveydenhuollon ja koulutuksen ammattilaisten kulttuurisensitiiviseen ja antirasistiseen työotteeseen tulee panostaa, jotta kohtaamisissa vältettäisiin toiseuttamista ja tiedostamatontakin epätasa-arvoista kohtelua¹¹⁴.

Lisäksi on tärkeää muistaa, että ulkomaalaistaustaisten nuorten kokemia hyvinvoinnin vajeita ja eriarvoisuutta ei voida vähentää ainoastaan yksilökeskeisillä toimilla, kuten suuremmalla määrällä mielenterveys- ja perhepalveluita, vaikka myös niiden lisäämistä ja kehittämistä tarvitaan.

110 Paavonen ym., 2022.

111 Säävälä, 2022.

112 Majlander ym., 2023.

113 Kurki, (tulossa)

114 Needelman, 2021; Kurki ym., (tulossa)

Huomiota tulee kiinnittää esimerkiksi elinympäristön rakenteisiin, kuten asuntopoliikkaan tai koulutuksen resursseihin, jotka haastavat hyvinvointia ja synnyttävät palveluntarpeita¹¹⁵. Alueiden eriytymiskehitys esimerkiksi sosioekonomisen tai etnisyyden mukaan voi myös vaikuttaa ammattilaisten saatavuuteen esimerkiksi varhaiskasvatukseen tai koulutukseen, mikä voi edelleen lisätä hyvinvointieroja väestössä.

115 Säävälä, 2022.

14. Yhteenveto

Tämän selvityksen valossa ulkomaalaistaustaiset nuoret ovat selvästi suomalaistaustaisia haavoittuvammassa asemassa. He muun muassa elävät useammin turvattomassa kasvuympäristössä, kokevat runsaasti kiusaamista ja syrjintää, kokevat keskusteluvaikeuksia vanhempiensa kanssa ja heillä on vaikeuksia palveluihin pääsyssä. Myös mielen hyvinvointi ja sen tukeminen kaipaa tämän katsauksen valossa erityistä panostusta. Vaikka tämän katsauksen kohderyhmä on sisäisesti heterogeeninen monenlaisine voimavaroineen, olemme halunneet keskittyä katsauksessa nimenomaan hyvinvointivajeiden tunnistamiseen, jotta nuorten väestössä vallitsevia syntyperän mukaisia hyvinvointieroja voidaan pyrkiä kaventamaan.

Hyvinvoinnin vajeita kasautuu erityisesti yläkouluikäisille ulkomailla syntyneille, ulkomaalaistaustaisille pojille, ja heihin tulisivat kiinnittää jatkossa erityistä huomiota. He esimerkiksi elävät muita nuoria turvattomammassa elinympäristössä, kokevat enemmän yksinäisyyttä, väkivaltaa ja ovat alttiimpia riskikäyttäytymiselle. Toisaalta heillä on myös vähemmän kokemuksia tuensaamisesta esimerkiksi vanhempien tai oppilashuollon palvelujen taholta.

Niin sanottuun toiseen sukupolveen on tärkeää kiinnittää huomiota etenkin nyt kun sen suhteellinen osuus ulkomaalaistaustaisista on kasvava. Myös laajemminkin ymmärretty rodullistettujen nuorten joukko tarvitsisi enemmän huomiota. Myös monet muut ulkomaalaistaustaisten nuorten alaryhmät, kuten turvapaikanhakijat, ovat erityisen haavoittuvassa asemassa ja heikossa tilanteessa, joka tarvitsee huomiota ja tukea. Alaikäisinä yksin Suomeen tulleista nuorista ja heidän selviytymisestään suomalaisessa arjessa tiedetään vielä varsin vähän. Lisäksi tämän katsauksen ulkopuolella olivat esimerkiksi paperittomat nuoret, jotka olisi kuitenkin myös syytä huomioida erityisen vaikeassa elämäntilanteessa ja sen mukaisissa tarpeissa olevana ryhmänä. Yleisesti ottaen, ulkomaalaistaustaisia nuoria tutkittaessa olisi tärkeää saada käyttöön nykyistä intersektionaalisempi tutkimusote, niin että syntyperän lisäksi huomioidaan samanaikaisesti esimerkiksi sukupuoli, taustamaat ja sosioekonominen asema. Nyansoidumpi tarkastelu olisi tärkeää hyvinvointia edistävien toimenpiteiden suunnittelemiseksi, koska puhutaan niin moninaisesta ryhmästä.

Lähdeluettelo

- Abdulhamed, R, Lonka, K, Hietajarvi L, Ikonen, R, Klemetti, R (2020) Anxiety and depression symptoms and their association with discrimination and a lack of social support among first- and second-generation immigrant adolescents. *International Journal of Intercultural Relations* 87 (2022) 193–205.
- Ahtiainen, H, Mäki N, Määttä, S, Saukkonen, P ja Yijälä, A (2020) Ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten hyvinvointi Helsingissä. *Tutkimuksia 2020:5*. Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia kaupunkitutkimus ja -tilastot.
- Airila, A, Väänänen, M, Toivanen, A, Koskinen, A, Skogberg, N, Castaneda, A (2020) Are Self-rated Health, Native Finnish Friends and Having Children under School Age Associated with Employment? Kurdish and Somali migrants in Finland, *Finnish Yearbook of Population Research* 55 (2020): 25–44
- Airas, M, Delahunty, P, Laitinen, M, Shemsedini, G, Stenberg, H, Saarilampi, M-L, Sarparanta, T, Vuori, H & Väättäinen, H (2019). Taustalla on väliä. Ulkomaalaistaustaiset opiskelijat korkeakoulupolulla. *Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 22:2019*.
- Appelqvist-Schmidlechner K, Tamminen N, Solin P (2019). Nuorten kokema positiivinen mielen-terveys perhetaustan mukaan. *Tutkimuksesta tiiviisti 19/2019*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Castaneda AE, Rask S, Koponen P, Mölsä M, Koskinen S (toim). *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi. Tutkimus venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisista Suomessa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisuja. Raportti 61/2012*.
- Eid, M & Hubara, K (2022). *Third Culture Kids - Suomi Finland*. Otava.
- Erhola, K, Rask, S, Lilja, E, Kuusio, H, Castaneda, A (2018). Väkivaltakokemukset ulkomaalais-taustaisilla naisilla ja miehillä. *Teoksessa: October M (toim) Lasten, nuorten ja aikuisten kokemuksia väkivallasta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kysely- ja väestötutkimusten tuloksia. THL – Työpaperi 28/2018*.
- Hakanen, T, Myllyniemi, S, Salasuo, M. (toim.) 2018. *Oikeus liikkua. Lasten ja nuorten vapaa-aika-tutkimus. Nuorisotutkimusverkosto*.
- Halme N, Kuusio H, Kanste, O, Rajala R, Klemetti R, Seppänen J. (2017). Ulkomaista syntyperää olevien nuorten hyvinvointi *Kouluterveyskyselyssä vuonna 2017. Tutkimuksesta tiiviisti 26, syyskuu 2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki*.
- Helenius, J, Kivimäki, H & Hietanen-Peltola, M. (2022). Perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaiden kokemuksia kouluarjesta. *Kouluterveyskyselyn tuloksia. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 54/2022. 47 sivua. Helsinki*.
- Ikonen, R & Halme N (2018). Lasten ja nuorten kokema seksuaalinen häirintä ja väkivalta. *Kouluterveyskyselyn 2017 tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti 6, maaliskuu 2018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki*
- Jahnukainen, M, Kalalahti, M & Kivirauma, J. (toim.), *Oma paikka haussa: Maahanmuuttotaustaiset nuoret ja koulutus. Gaudeamus, Helsinki. 2019*.

- Jahnukainen, M, Laaksonen, L & Niemi, A-M. (2018). Maahanmuuttajataustaiset nuoret pärjäävät myös lukio-opinnoissa, *Talous & yhteiskunta*, Vuosikerta. 46, Nro 2, Sivut 24–29.
- Juva, I (2019). Who can be 'normal?': Constructions of normality and processes of exclusion in two Finnish comprehensive schools. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Jänkä, J. (2020). [Osataanko sukupuolesta ja muista eroista keskustella?](#) Kevään kyselyn tuloksia. Luettu 23.3.2023.
- Kaakinen, M & Näsi, M (2021), Nuorisoriikollisuus. Julkaisussa Kolttola, I (toim.). Rikollisuustilanne 2020: rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. *Katsauksia* 49/2021. Helsinki: Helsingin yliopisto, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Sivut 179-198.
- Kaihovaara, A. (2021) Miten Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset pärjäävät koulussa ja työelämässä? Policy brief 2/2021. Kotoutumisen osaamiskeskus, työ- ja elinkeinoministeriö.
- Kalalahti, M, Zacheus, T, Laaksonen, L, Jahnukainen, M. (2019) Toiselle asteelle ja eteenpäin. Eriytyvät toisen asteen koulutuspolut. Julkaisussa Jahnukainen, M, Kalalahti, M & Kivirauma, J. (toim.) *Oma paikka haussa: Maahanmuuttajataustaiset nuoret ja koulutus*. Gaudeamus, Helsinki, Sivut 71–89.
- Kataja, K., Silén, M., Raitasalo, K. (2022). Ulkomaalaistaustaisten nuorten päihteiden käyttö Kouluterveyskyselyn tuloksia vuosilta 2013–2019. *Yhteiskuntapolitiikka*. 87 (2022):4. Sivut 379–389.
- Kauppinen, T. (2019) Maahanmuuttajien asuinolot ja segregatio. Teoksessa Kazi, V. & Alitolppa-Niitamo, A. & Kaihovaara, A. (toim.). (2019). *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta*. TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. Sivut 153-165.
- Keskinen, S, Atabong, A, Himanen, M, Kivijärvi, A, Osazee, U, Pöyhölä, N, Rousku, V, (2018). Pysäytetyt: etninen profilointi Suomessa. Helsingin yliopisto.
- Kirjavainen, T, & Pulkkinen, J. (2017) Takaako samanlainen tausta samanlaisen osaamisen? Maahanmuuttajataustaisten ja kantaväestön oppilaiden osaamiserot PISA 2012 -tutkimuksessa. *Kasvatus*, 48(3), 189–202.
- Kivijärvi, A. & Mathias, K. (2018) Paljon puhuttu, vähän tutkittu – maahanmuuttajataustaisia poikiä ja miehiä koskeva tutkimus Suomessa. teoksessa Kivijärvi, A, Huuki, T & Lunabba, H. *Poikatutkimus*. Vastapaino, 2018.
- Korhonen, N, Jauhola, N, Oosi, O, Huttunen, H-P (2016) "Usein joutuu miettimään, miten pitäisi olla ja minne olla menemättä" Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin. Oikeusministeriön julkaisu 7/2016.
- Korpilahti, U, Kettunen, H, Nuotio, E, Jokela, S, Nummi, V, Lillsunde, P. (toim.). (2019) *Väkivallaton lapsuus – toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2019:27.
- Kototietokanta: Lasten pienituloisuusaste [verkkojulkaisu]. Taulukko: 11el-Lasten pienituloisuusaste. Helsinki: Kotouttamisen osaamiskeskus, Työ- ja elinkeinoministeriö. [viitattu 3.3.2023]. [Saantitapa](#).
- Kototietokanta. Työllisyysaste [verkkojulkaisu]. Taulukko 117e– Työllisyysaste. Helsinki: Kotouttamisen osaamiskeskus, Työ- ja elinkeinoministeriö. [viitattu 18.3.2023]. [Saantitapa](#).

- Kototietokanta. Yhteenkuuluvuuden tunne [verkkajulkaisu]. Taulukko 126i – Yhteenkuuluvuuden tunne. Helsinki: Kotouttamisen osaamiskeskus, Työ- ja elinkeinoministeriö. [viitattu 3.3.2023]. [Saantitapa](#).
- Kototietokanta. Ylikoulutusaste [verkkajulkaisu]. Taulukko 122z– Ylikoulutusaste. Helsinki: Kotouttamisen osaamiskeskus, Työ- ja elinkeinoministeriö. [viitattu 18.3.2023]. [Saantitapa](#).
- Koukkula M, Gissler, M, Ikonen, R, Klemetti, R. (2020) Tyttöjen ja naisten ympärileikkaus – Esiintyvyys Kouluterveyskyselyssä ja syntyneiden lasten rekisterissä. Tutkimuksesta tiiviisti 11/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Kurki, T (2008) Maahanmuuttajiksi nimetyt. Etnografinen tutkimus eroista ja toimijuudesta peruskoulun päättyessä. Pro gradu. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kurki, T (2019) Immigrant-ness as (mis)fortune? Immigrantisation through integration policies and practices in education. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kurki, T (tulossa) Kanssahoivaa ja vertaisuutta: POC-nuorten vertaisryhmätoiminta valkoisuuden ja mustuuden tiloissa. Käsikirjoitus.
- Kurki, T, & Brunila, K (In press). Colonial imaginaries and psy-expertise on migrant and refugee mental health in education. In J. McLeod, & K. O'Connor (Eds.), *Temporality and place in educational research: Looking beyond local/global binaries*. London: Routledge.
- Kääriälä, A, Keski-Säntti, M, Aaltonen, M, Haikkola, L, Huotari, T, Ilmakunnas, I, Juutinen, Kiilakoski, T, Merikukka, M, Pekkarinen, E, Rask, S, Ristikari, T, Salo, J, Gissler, M, (2020). Suomi seuraavan sukupolven kasvuympäristönä. Seuranta Suomessa vuonna 1997 syntyneistä lapsista, joilla, joilla on ulkomailla syntynyt vanhempi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 15/2020. Nuorisotutkimusseuran/ Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 228.
- Larja, L & Sutela, H (2015) Työllisyys. Ulkomaalaistaustaisten miesten työllisyysaste lähes samalla tasolla kuin suomalaistaustaisella – naisilla enemmän vaikeuksia työllistyä. Teoksessa: Nieminen, T, Sutela, H, Hannula, Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014. Tilastokeskuksen julkaisuja.
- Larja, L. (2017) [Joka kolmas ulkomaalaistaustainen nuori samaistuu sekä suomalaisuuteen että taustamaahansa](#). Luettu 20.3.2023.
- Launonen J. (2019). Rasismi ja yhteiskunnallinen osallisuus: tutkimus yhteiskunnallista osallisuutta ennustavista tekijöistä ja osallistumisen sosiaalisista jakolinjoista monikulttuuri- ja ulkomaalaistaustaisten 8. ja 9.-luokalaisten keskuudessa. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto.
- Majlander, S, Vihtari, J, Kekkonen, M, Sankalahti, K, Turu, P, Rautiainen, S, (2023) Lasten ja nuorten palveluiden yhdenvertainen saavutettavuus. Kansallisen lapsistrategian toimenpiteen 14 raportti.
- Mielityinen, L, Hautamäki, S, Hakala, V, Fagerlund, M, Ellonen, N. (2023) Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2022. Määrät, piirteet ja niiden muutokset 1988–2022. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2023:5.
- Needelman, O. (2021) "So it is... I don't think that was racism either, but it was just a kind of ignorance.": Providers' Perceptions on Race, Racism and Addressing Racism through

- School-based Mental Health Services. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta.
- Niemi, A-M, Kalalahti, M, Varjo, J & Jahnukainen, M (2019) Neuvotteluja ja sovittelua: Kriittisiä havaintoja ohjaustyöstä, julkaisussa Jahnukainen, M., Kalalahti, M. & Kivirauma, J. (toim.), Oma paikka haussa: Maahanmuuttotasaustaiset nuoret ja koulutus. Gaudeamus, Helsinki, Sivut 49–67.
- Näsi, M (2021) Ulkomaalaiset, maahanmuuttajat ja rikollisuus, julkaisussa Kolttola, I. (toim.). Rikollisuustilanne 2020: rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia 49/2021. Helsinki: Helsingin yliopisto, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Sivut 155–178.
- October, M (2018) Lasten, nuorten ja aikuisten kokemuksia väkivallasta, 2018. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kysely- ja väestötutkimusten tuloksia. Helsinki.
- Paavonen, A-M & Partanen, T (2022) Maahanmuuttajataustaisten lasten, nuorten ja perheiden kuntoutus Haasteita ja kehittämistarpeita Kelan järjestämän kuntoutuksen toteutumisessa. Kela. Työpapereita 171: 2022.
- Pekkarinen, E & Myllyniemi, S (toim.) (2018). Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla. Nuorisobarometri. Robertsson, T, Kokko, S, Lilja, E, Castaneda, AE. (painossa). Prevalence and risk factors of psychological distress among foreign-born population in Finland: A population-based survey comparing nine regions of origin. Scand J Public Health.
- Saarinen, M. & Kalalahti, M. (2019) Itsenäisesti vai kavereiden perässä? Vertaissuhteet ja maahanmuuttotasausta koulutusvalinnoissa. julkaisussa Jahnukainen, M., Kalalahti, M. & Kivirauma, J. (toim.), Oma paikka haussa: Maahanmuuttotasaustaiset nuoret ja koulutus. Gaudeamus, Helsinki, Sivut 200–221.
- Saarinen, M & Zacheus, T (2019) ”En mä oo samanlainen”: Maahanmuuttotasaustaisten nuorten kokemuksia ulkopuolisuudesta. Julkaisussa Jahnukainen, M, Kalalahti & J Kivirauma (toim.), Oma paikka haussa : Maahanmuuttotasaustaiset nuoret ja koulutus . Gaudeamus, Helsinki. Sivut 170–199.
- Salasuo, M. (toim.) (2020) Harrastamisen äärellä. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus. Nuorisotutkimusverkosto.
- Skogberg, N., Mustonen, K-L, Koponen, P, Tiittala, P, Lilja, E, Ahmed Haji Omar, A, Snellman, O, Castaneda, AE (toim). (2019) Turvapaikanhakijoiden terveys ja hyvinvointi. Tutkimus Suomeen vuonna 2018 tulleista turvapaikanhakijoista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisuja. Raportti 12/2019.
- Souto, A-M (2016) Etnistyvät toisen asteen koulutusvalinnat. Nuorisotutkimus 34(4) 47–59.
- Souto, A-M (2020) Väistelevää ohjausta – opinto-ohjauksen yksin jättävät käytänteet maahanmuuttajataustaisten nuorten parissa. Kasvatus 51 (3), 317–329.
- Sutela, H (2015) Ulkomaalaistaustaiset työelämässä Ulkomaalaistaustaisten työsuhteet usein määrä- tai osa-aikaisia – ammattirakenne selittää suuren osan eroista Teoksessa: Nieminen, T, Sutela, H, Hannula, U, Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi suomessa 2014. Tilastokeskuksen julkaisuja.

- Säävälä, M. (2022). Eritauustaisille lapsille tasavertaiset mahdollisuudet hyvinvointiin. Policy brief 1/2022. Kotoutumisen osaamiskeskus, työ- ja elinkeinoministeriö.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. [Kouluterveyskysely 2021](#). Viitattu 3.3.2023.
- Tilastokeskus. [Ulkomaalaistaustaiset](#). Viitattu 3.3.2023.
- Tilastokeskus, [Ulkomaalaistaustaisuus vaikutti erityisesti toisen asteen läpäisyyn](#). Luettu 23.3.2023.
- Tilastokeskus, väestörakenne. Taulukko 11rs -- Syntyperä ja taustamaa kielen, iän (1-v.) ja sukupuolen mukaan, 1990-2022. [viitattu 10.2.2023] [Saantitapa](#).
- Turtiainen, K. & Hiitola, J. (2018) [Migrant parents talking back – Stigmatised identities and doing being ordinary](#). Qualitative Social Work September 4, Luettu 21.3.2023.
- Vaalavuo, M. (2019) Ulkomaalaistaustaisten taloudellinen tilanne Suomessa. Teoksessa Kazi, V. & Alitolppa-Niitamo, A. & Kaihovaara, A. (toim.). (2019). Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta. TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. sivut 166–178.
- Valtion nuorisoneuvosto. [Hyvinvointi-indikaattorit](#). Viitattu 10.2.2023.
- Varjo, J, Holmberg, L & Kalalahti, M (2019) Maata näkyvässä? Maahanmuuttotaustaisten nuorten toimintahorisontit. Julkaisussa Jahnukainen, M Kalalahti & J Kivirauma (toim), Oma paikka haussa: Maahanmuuttotaustaiset nuoret ja koulutus. Gaudeamus, Helsinki, Sivut 225-253.
- Vehviläinen, S. & Souto, A. (2022) How does career guidance at schools encounter migrant young people? Interactional practices that hinder socially just guidance. International Journal for Educational and Vocational Guidance, volume 22, pages 449–466.
- Virrankari L, Leemann L, Kivimäki H. (2020) Osallisuuden kokemus ja koulukiusaaminen: Kouluterveyskyselyn 2019 tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti 35/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Wikström, K, Lindström, J, Halme, N, Levälahti, E, Koskela, T & Laatikainen, T. (2018) Ulkomaalaistaustaisten nuorten koulunkäynti ja peruskoulun jälkeinen opiskelu. Tutkimuksesta tiiviisti 16, kesäkuu 2018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (2020). Selvitys afrikkalaistaustaisten henkilöiden kokemasta syrjinnästä.
- Zacheus, T. & Saarinen, A. (2018) Lasten ja nuorten liikunnan harrastaminen ja sen taustalla vaikuttavat syyt. Teoksessa Hakanen, T., Myllyniemi, S., Salasuo, M. (toim.) 2018. Oikeus liikkua. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus. Nuorisotutkimusverkosto. Sivut 81–116.

